

Nr 6 2015 • nov - dec

pris 90 kronor

É Romani Glinda

Den romska spegeln



God helg
önskar barnen
I Rinkeby!

Den romska ledaren

Ja så är vi framme vid årets sista nummer. Vad ska man säga om vädret, är det bra eller är det dåligt? För mig är det bra att jag slipper halka omkring på hala gator och att jag slipper skotta snö. För barnen och tomten är det tråkigt. Om det inte kommer snö till jul, är det risk att han inte kommer med sin släde. Men jag har hört att tomtenissarna är uppfinningsrika och att de har romskt påbrå. Det sätter så klart hjul på släden och så var den saken avklarad.

Det är klart att det är tråkigt för barnen i Mellansverige som inte kan åka skidor och snowboard. Men gladast är nog romerna som bor i sina hemmagjorda tält och dåligt isolerade vagnar. I skrivandes stund är det 4 minusgrader i Stockholm, ni förstår vad jag menar.

Förstår vad jag menar gör inte politikerna i de städer där man nu demolerar romska bosättningar. Igår var det i Malmö, i skrivande stund åter i Högdalen. Regeringens samordnare Martin Walfridsson och barn, äldre- och jämställdhetsminister Åsa Regner sätter upp regler som inte lyder under i EU-rätten om mänskliga rättigheter och de internationella människorättskonventioner som Sverige både skrivit under och ratificerat. Det finns en mängd åtaganden som Sverige förbiser på olika sätt. Det här kan man läsa om på Civil Right Defenders hemsida <http://www.civilrightsdefenders.org>. Klicka på rapporter.

Det är ruggigt att man ska behöva känna igen sig när man läser mellan raderna vad regeringen säger om EU-medborgarna. De säger, fast i andra ordalag, att de ska göra livet så surt för de rumänska och bulgariska romerna att de självmant reser tillbaka och lämnar Sverige. Precis så som fattigvårdslagstifningskommittén formulerade det i lösdriverilagen i början av 1900-talet.

Så var det ju det här med att allt kostar pengar. Ja visst, att upprätthålla mänskliga rättigheter kostar i form av åtagande och insatser och måste få kosta, men Sverige vill på många punkter inte leva upp till det man lovat att följa.

Och på tal om pengar, att inte regering och kommun ser över situationen om hur mycket de tvingas betala i hyra och mat för

flyktingarna. I Expressen kan vi läsa att flyktingmaten på en anläggning som heter Trängslet kostar 572 kronor per person i stället för 150 kronor. Det blir 240 000 kronor per dygn har man räknat ut. Ja Fazer tjänar storkovan och Migrationsverkets enhetschef Maria Löfgren som ska betala, beklagar situationen och säger ”Klart vi också tycker att det är mycket pengar.”

I eftersvallet av flyktingvågen finns mycket pengar att tjäna både för staten om de ser över sitt hus och för privatägda och oseriösa företag. Men har vi inte råd med detta? Skatterna ska ju höjas. Man tar ut högre avgifter för mjölkkon bilägaren. Bensinskatten ska höjas, man ska införa trängselskattavgift på Essingeleden, en genomfartsled för all transport som ska vidare förbi Stockholm. Det var den borgerliga alliansen i Stockholms stad som först började nalla ur trängselkassan. Pengarna som skulle gå till kollektivtrafiken, det var ju därför de flesta röstade ja, hamnade istället i stora vägprojekt. Och inte blev det någon skillnad med den nya styret. Tvärt om ökar man skatten. Man fixar med klirr i kassan, men man har inte löst problemet med kollektivtrafiken. Det borde ju vara rejält billigare att färdas med T-bana och buss än att åka bil. Tanken med tullen var ju att få bilisterna att lämna bilen hemma. Nämen vad dum jag är. Kommunen gör ju detta för att tjäna pengar. Inte ska en privatperson och skattebetalare få någon fördel. Nää för dem är det fullt att tjäna pengar. Hörru ni i Stadshuset! Sänk priset på SL-kortet eller varför inte ta bort avgiften helt. Då skulle väl åtminstone miljöpartiet bli glada för ett mer avgasfritt Stockholm.

Och så det här med Pensionssparandet. Det är en dålig affär att spara mer än det belopp som ger rätt till avdrag eftersom pengarna dubbelbeskattas. Sparandet sker med skattade pengar och det blir skatt en gång till när de tas ut. Suck!

Hoho ja ja. Det är mycket vi ska bära med oss nästa år. Det känns som ryggen krokmat i förtid.

God Jul på er.

Fred Taikon

É Romani Glinda

Egnahemsvägen 58
141 37 Huddinge

Telefon:

+46 (0)8-779 40 31
+46 (0)70-712 39 91

E-mail: info@romaniglinda.se

Webadress: www.romaniglinda.se

Postgiro: 19 54 82-5

Ansvarig utgivare

och chefredaktör: Fred Taikon

Redaktion:

Rosario Ali Taikon, Bengt O Björklund,
Veronika Portik, Mia Taikon och Gertrude Nilsson Björklund

Tipsa oss

Vi tar gärna emot material till tidningen, samt tips om olika evenemang på samtliga romanédialekter, antingen via vanlig post eller via e-posten: mia@romaniglinda.se

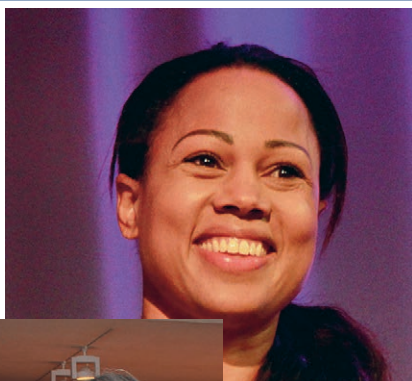
Vår bidragsgivare

Statens Kulturråd

Tryck: Carlshamns tryckeri

ISSN 1651-3258

Missa inte!



9 Alice Bah Kuhnke talade under MR-dagarna i Göteborg.



6 Lawen Mohtadi och Seija Kettola möttes på Moderna museet



29 Kulturdagarna i Malmö.



18 RUFs årliga ungdomskonferens gick av stapeln i Kista i år.

I detta nummer kan du läsa om

ÉRG TAR EN LATTE MED

5 Roza Huczko, en romsk kvinna som kom till Sverige med sin pappa och sina syskon från Polen berättar.

INTE FÖR ROMER OCH JUDAR

6 En fotoutsällning på Moderna museet understryker att romer och judar aldrig var välkomna i det sk Folkhemmet..

MR-DAGARNA

9 I år hölls MR-dagarna i Svenska mässans lokaler i Göteborg.

ROMSK HISTORIA I NY BOK

14 David Gaunt läser boken om Finlands romer. "Det här är en av de bästa böckerna om romernas historia som jag någonsin läst".

ROMSK FILM

17 På biograf Zita visades en film om Rumäniens tiggande romer: i Sverige och Rumänien.

RUFs UNGDOMSKONFERENS

18 I år på Victoria towers i Kista.

NOBELPRISTAGARE I RINKEBY

20 Svetlana Aleksijevitj, årets pristagare i litteratur, träffade barn i Rinkeby.

RUNDABORDSSAMTAL

22 Länsstyrelsen i Stockholm bjöd in romer till samtal.

MÖTE MED PÅVEN

24 Robert Brisenstam berättar om en resa till Rom.

MALMÖREDAKTIONEN

26 Våra romska medarbetare i Malmö berättar om det som hänt sedan sist. Vräkningar av romer, kulturfestivaler med mera.

LITTERATURSIDOR

30 Tre nya böcker presenteras.

GAMLA BILDER BERÄTTAR

32 Gunilla Lundgren berättar om Donald Kenrick som nyligen gick bort och delar med sig av några gamla bilder från tiden då det begav sig.

MIAS MATSIDOR

34 Den här gången är det Saras annorlunda potatispasticcio som ska tillagas efter konstens alla regler.



Ny skolbok om Antiziganismen i Sverige!

Kommissionen mot antiziganism har tagit fram boken "Antiziganismen i Sverige – Om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag".

Boken kan beställas kostnadsfritt från www.motantiziganism.se. SO-lärare i högstadiet kan dessutom beställa en klassuppsättning med 25 ex samt en lärarhandledning kostnadsfritt. Informera gärna dina barns lärare om skolboken!

Boken bygger på regeringens "Den mörka och okända historien – vitbok om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet" (Ds 2014:08).

Vi vill ha dina synpunkter!

Kommissionen mot antiziganism är en kommitté utsedd av regeringen. Vårt uppdrag är att vara en kraftsamling mot antiziganism. Vi går nu in i vår slutfas av uppdraget, i maj 2016 ska vi lämna in vår slutrapport till regeringen med förslag som på allvar utmanar antiziganismen. Vilka åtgärder vill du få in i rapporten?

Thomas Hammarberg, ordförande i kommissionen

Läs mer på www.motantiziganism.se

Du kan också kontakta kommissionen på telefon 070-232 52 08 alt 072-230 49 57 eller skicka e-post till a.kommissionenmotantiziganism@regeringskansliet.se

Kommissionen
**MOT ANTI
ZIGANISM**

Roza Huczko

Roza Huczko föddes i Polen 1972 i liten stad vid namn Slupsk som ligger vid havet. När hon var 15 flyttade hon med sin familj till Västerås. Där bor hon kvar med sin man och sina barn.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Så hur kändes det då att komma till Sverige som 15-åring?

– Det kändes konstigt att komma hit. Samtidigt var jag nyfiken på detta nya land.

Roza hade gått ut grundskolan i Polen, men som hon säger var det ingen ljus period i hennes liv.

– Jag kände mig diskriminerad under hela min uppväxt i Polen och jag var glad när vi flyttade till Sverige. I Polen var min pappa dragspelar och min mamma var lokalvårdare.

Men Rozas mamma gick bort när hon var 12 år. Det var alltså Roza, hennes pappa och fyra syskon som företog resan till Sverige.

Några år innan resan var pappan med om en olycka som gjorde honom handikappad resten av livet.

– När vi kom till Sverige fick pappa all den omsorg han behövde, berättade Roza..

Hon gifte sig tidigt. Roza var bara 16 år. Hon lärde sig samtidigt svenska på SFI och fick sitt första arbete på en restaurang som köksbiträde. Sedan kom barnen.

Det var 2012 som Rozas liv förändrades. Då anställdes hon som romsk brobyggare i Romané Droma projektet i Västerås, ett projekt som med riktade insatser och samordnade resurser skulle stärka romers möjligheter till inkludering på den svenska arbetsmarknaden. Man skulle öka romers möjligheter att etablera sig på arbetsmarknaden.

– Det kändes mycket bra och helt riktigt. Under de två år projektet pågick lärde

jag mig mycket om hur samhället fungerar. Det kändes verkligen som om jag var med om något viktigt, förklarar Roza.

Det projektet slutade 2014. Under våren 2015 blev hon rekryterad till en VIA, en ny kommunal verksamhet med fokus på romer. Hon kan nu titulera sig Samhällsvägleddare.

– Jag är mycket nöjd och glad att jag nu kan fortsätta på den bana jag påbörjade med Romané Droma. Nu är jag åter en länk mellan romerna och majoritetsbefolkningen och jag kan vara en positiv förebild för romer i kommunen. Jag kan både utmana och uppmuntra dem. Jag kan visa dem att de själva kan påverka sina liv.



Allt du inte visste om Rosa Huszko

Vilken bok ligger på natti-duksbordet? Just nu är det bara kurslitteratur.

Ser du upp till någon? Mina föräldrar.

Vilken film såg du senast? Filmen om Katarina Taikon.

Vilken är din favoritmaträtt? Rostbiff med rödvinssås.

När var du på semester senast? Förra året reste jag och familjen till Litauen.

Gillar du sport? Ja. Fotboll och konstakning.

Vilken är din bästa sida? Jag är en vänlig person som tycker om att hjälpa andra.

Har du några dåliga sidor? Jag är otålig och stresskänslig.

Roza ser nöjd ut och verkar trivas med livet.

Roza berättar att hon just nu går i en av Expos utbildningar om hatbrott och diskriminering.



Lawen Mohtadi, Fredrik Liew
och Catrin Lundqvist

Inte ett folkhem för alla

Utställningen Ett gott hem för alla på Moderna museet skildrar det svenska majoritetssamhällets syn på romer. Kärnan i utställningen är fotografierna Anna Riwkins och Björn Langhammers efterlämnade bildarkiv på Moderna Museet respektive Kungliga biblioteket. Anna Riwkin fotade svenska romer under 50-talet och Langhammers bilder på romskt liv är tagna ett decennium senare.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

I mitten av oktober var det vernissage för utställningen som tagits fram av Fredrik Liew och Lawen Mohtadi. På plats var också Catrin Lundqvist, intendent och curator på Moderna museet.

– Den här utställningen handlar om Sverige och vårt förhållande till romer.

Hon gav en kortfattad historik över romernas historia de senaste 100 åren med inreseförbud och polisregistrering som exempel.

Fredrik Liew berättade hur Lawen dök upp på museet för att botanisera i bildarkivet.

– Det var i samband med hennes arbete med filmen om Katarina Taikon. Vi började snart tala om hur vi kunde göra en utställning med foton som finns här. Att det fanns fler foton på Kungliga biblioteket visste jag inte då.

Lawen Mohtadi menar att de två epoker som dessa foton lyfter fram var avgörande epoker i romernas historia i Sverige.

– Anna Riwkins bilder skildrar lägerlivet och det utanförskap romerna levde i

under femtiotalet, på tröskeln till något helt nytt. När Björn Langhammer fotar på sextiotalet har romerna redan erövrat sin röst och sina mänskliga rättigheter.

Liew ger ett exempel.

– På en av Riwkins foton kan vi se Katarina Taikon utanför Kungliga biblioteket. Tio år senare fotar Langhammer henne i ett demonstrationståg. Och i samtal med Tage Erlander.

– Langhammer arbetade nära Katarina när hon började skriva sina böcker fram till åttiotalet, berättar Mohtadi.

Anna Riwkin är en mycket respekterad



fotograf. Hon föddes 1908 i Ryssland och kom till Sverige 1915. 1928 startade hon en egen ateljé där hon gjorde många porträtt och det var många kulturpersonligheter som passerade där. Senare övergav hon porträttfotograferandet och började med reportagefotografi och reser runt i hela världen.

– Intresset för romer hänger nog ihop med hennes egen bakgrund som invandrare, säger Liew.

Namnet på utställningen kommer från Per Albin Hanssons berömda tal om Folkhemmet.

– När vi såg dessa bilder ställde vi oss frågan ”Hur rimmar detta med Per Albin Hanssons ord?” Det var samma år som Herman Lundborg gav ut boken ”Svensk raskunskap” där han utesluter judar och romer från de svenska raserna. Detta gör det svenska folkhemmet till en paradox, det faktum att det finns en socialt accepterad rasism inbyggd i det som blev det svenska folkhemmet, säger Mohtadi.



Samuel Girma undrade om hans barn också skulle gå igenom skolan utan att får lära sig något om romernas kultur och historia.



Bakro

En originalserie av Ulf Lundkvist och Bengt O Björklund.



Diskriminering inom arbetslivet

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering i arbetslivet. Skyddet mot diskriminering gäller i alla situationer som har samband med arbetet och även sådant som händer utanför arbetet om det har ett samband med arbetet. Skyddet mot diskriminering gäller oavsett om du är anställd, frågar om eller söker ett arbete, söker eller gör praktik, eller är inhyrd eller lånas in för att arbeta.

Det är arbetsgivaren som ytterst har ansvar för att ingen diskrimineras på arbetsplatsen.

Ett av DO:s prioriterade områden är att verka för lika rättigheter och möjligheter och motverka diskriminering i samband med rekrytering.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.

Telefonupplysningen har följande öppettider:

- Måndagar 9.30–11.30 och 13.00–15.00
- Fredagar 9.30–11.30 och 13.00–15.00
- Helgdagar stängt

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se

Mer information hittar du på www.do.se

Mycket romskt på MR-dagarna

Invigningen av MR-dagarna skedde i ett fullsatt konferensrum på Svenska Mässan i Göteborg. Navi Pillay, jurist med gedigen meritlista samtalade med Morten Kjaerum. Moderator var Josette Bushell-Mingo. Under två dagar överöstes den intresserade av seminarier och föredrag. Att romer fortfarande var ett hett ämne visade antalet seminarier kring olika aspekter av deras mänskliga rättigheter.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Poeten Oskar Hanska inledde invigningen och drog igång publiken med ett stampande och klappande.

Invigningens moderator var Josette Bushell-Mingo. Hon samtalade med Navi Pillay, jurist med gedigen meritlista och Morten Kjaerum, direktör på Raoul Wallenberg Institutet.

– Det är ni här som gör skillnad, sade hon. Vi kommer att få vad vi vill om vi är beredda. Vi får inte låta rasisterna sätta agendan.

Navi Pillay med etnisk bakgrund som tamil från södra Indien blev efter apartheidens avskaffande den första icke-vita kvinnliga domaren i Sydafrikas högsta domstol. Hon har också varit FN:s högkommissarie för mänskliga rättigheter, domare i Internationella Rwandatribunalen och en av domarna i Internationella brottmålsdomstolen, ICC, i Haag.

– Sverige är en stor spelare och har varit det i många år. Även i Sydafrika har vi problem med migrationen, men, förtydligade hon, ni hjälpte oss med mänskliga rättigheter så det är viktigt att ni inte backar. Då börjar vi och andra också att backa.

Morten Kjaerum menar att mänskliga rättigheter är grunden för allt arbete mot rasism.

– Mänskliga rättigheter handlar om att sätta människan i centrum. Vi måste se på alla på samma sätt. Vi måste sluta definiera människor i olika kategorier. Vi är alla så mycket mer, sade han.

Navi menar att vi idag behöver det civila samhället mer än någonsin. Hon menar att Sverige har en viktig roll att spela.

– Rädslan kommer från de med en

politisk agenda. Vi ser upp till det svenska samhället. Er röst är så viktig för alla som kämpar för mänskliga rättigheter i andra länder.

Morten Kjaerum menar att man borde kanske skrota alla historieböcker och börja om från början.

– Det som hände under 1920- och 1930-talet och som ledde fram till Förintelsen finns inte med i historieböckerna, sade han.

Samling mot rasism var namnet på ett panelsamtal som Kultur- och demokrati-minister Alice Bah Kuhnke inledde med frågan Hur kan vi bäst samverka mot afrofobi, antisemitism, antiziganism och islamofobi?

– Just nu flyr människor för sina liv. Samtidigt står flyktingboenden i brand i Sverige. Vi är ett av världens rikaste länder. Det borde vara en självklarhet att alla har lika värde. Men Trollhättan säger

något annat. Det handlade om hudfärg.

Ministern menar att rasismen är ett faktum i Sverige idag.

– Det första vi måste göra är att inse att det finns rasism, även strukturell rasism. Det kommer att kräva arbete för att göra en förändring.

Hon berättade om regeringens initiativ att arbeta mot rasism.

– Målet är att systematisera arbetet som måste innehålla specifika insatser mot alla olika former av rasism som antiziganism, antisemitism, afrofobi och så vidare. Förr trodde vi att samma verktyg fungerade för att bekämpa alla sorters rasism, men de kräver alla olika lösningar.

Aya Mohammed från Sensus arbetar mot islamofobi.

– Det krävs insatser i folkbildning och mer organisering. Vi måste stå upp för de mänskliga rättigheterna. Men det krävs en politisk vilja.



Josette Bushell-Mingo, Navi Pillay och Morten Kjaerum.



Soraya Post, Jallow Momodou, Petra Kahn, Ingrid Lomfors och Aya Mohammed.



Alice Bah Kuhnke.

Ingrid Lomfors, Forum för levande historia, har lång erfarenhet av arbete mot rasism.

– Det är viktigt med kunskap och personliga möten. Det historiska perspektivet kan läras oss om alla former av rasism. Då kan vi förstå mekanismerna bakom.

Petra Kahn Nord från Judiska ungdomsförbundet talade om problemet med ”vi och de”.

– Det blir problem när man delar upp befolkningen i två grupper och rasismen ser så olika ut. Vi måste jobba tillsammans och inom minoritetsgrupperna.

Jallow Momodou representerade Afrosvenskarnas forum för rättvisa.

– När man organiserar sig kan man förändra. Vi välkomnar synen att olika sorters rasism kräver olika sorters arbete. Men vi måste också vara jämbördiga. Arbetet för romsk inkludering har fått 54 miljoner. Vi har fått en halv miljon.

Soraya Post sitter i Kommissionen mot antiziganism och i EU-parlamentet (FI).

– Fram till nu har ansvaret legat på de utsatta grupperna själva att lyfta problemen med rasism. Som rom är jag inte alls stolt över historien. Det är viktigt vilka budskap politikerna kommer med. Dagens regering arbetar inte med antirasismen på ett tydligt sätt. Det rättfärdigar de som går över gränsen.

Även Soraya Post uppskattar det arbete kulturministern gör.

Ingrid Lomfors påpekade vikten av att samarbeta och att inte ställa grupper mot varandra. Aya höll med. I Norrbotten där hon bor finns både islamofobi och samehat.

– Efter Trollhättan ser Sverige annorlunda ut. Rasisterna säger att muslimerna är ett hot mot demokratin, inte den rasism som bränner ner asylboenden och moskéer, som mördar färgade, sade Jallow Momodou.

Soraya Post påpekade att idag har vi rasister i riksdagen. Hon menar också att det är kapitalismen som ligger i botten av den rasistiska problematiken. Något Petra Kahn Nord reagerade starkt på.

– Jag vill att vi alla arbetar ihop, men vi judar har ju alltid varit anklagade för att vara just kapitalister.

Aya Mohammed menade att ansvarsfrågan är viktig.

– Kommuner och landsting har ett stort ansvar i rasismfrågan.

Ingrid Lomfors påminde om att historien upprepa sig.

– Vi har kunskap att inhämta från 90-talet då många flyktingar från Balkan kom till Sverige. Asylboenden brann då och skinnskallerörelsen var stor och ljudlig. Men vi mobiliserade oss och tryckte de tillbaka.

Jallow Momodou tycker att dagens

Sverige påminner mer om 30-talet än 90-talet.

– Den tysta massan måste ställa sig upp nu och säga nej till rasism.

Nästa inslag handlade om gottgörelse och upprättelse för kränkningar av romers rättigheter. Vad har Sverige gjort för att komma till rätta med kränkningar och strukturell diskriminering?

I kölvattnet efter Skånepolisens olagliga register över svenska romer ställde Fonden för mänskliga rättigheter, MR-fonden, frågan: Har Sveriges romer fått upprättelse? Vilka steg återstår att ta? Moderator var Ulrika Strand från MR-fonden.

Ylva L. Hartmann, också från MR-fonden, berättade om skriften Har Sveriges romer fått upprättelse? hon och Hanna Gerdes gjort.

– Under arbetets gång har vi tagit stöd av romer i Sverige. Det finns fortfarande mycket lite information om den diskriminering som drabbat romer genom historien. Vi måste ta tag i vår historia och ställa en diagnos.

Hon tycker att arbetet med vitboken var viktigt.

– Det vi kritiserar är att den är underställd regeringen och det är inte vanligt i den här typen av arbete. Vi rekommenderar en sanningskommission.

Hon talade om avsaknaden av minnesmärken kring romers historia

– Vi vill att Internationella Romadagen den 8 april blir en allmän flaggdag. Vi tycker också att det krävs en ordentlig ursäkt från den högsta politiska makten. Polischefen Dan Eliasson bad om ursäkt, men inte för den etniska registreringen. Då är det inte en äkta ursäkt.

En video visades där Soraya Post blir intervjuad kring innehållet i Fondens skrift. ”Erkännande och upprättelse är viktigt”, sade hon. Hon vill också se mer forskning kring antiziganism. En ursäkt bara för sakens skull vill hon inte ha. ”Sverige har en skuld till romerna. Vi ska inte behöva be om ursäkt!”

Felix König (mp), politiskt sakkunnig på kulturdepartementet, menar att Fondens nya skrift ger många nycklar.

– Vi måste ge röst åt dem det handlar om. Jag tycker vi har en bra dialog med olika romska grupper. Mänskliga rättigheter måste bli en prioritering.

Han menar att diskrimineringslagstiftningen idag är ett luftslott och att regeringen nästa år ska öka DO:s budget med 10 miljoner.

Erik Ullenhag var minister i den förra regeringen med ansvar bland annat för just minoritetsfrågorna. Vitboken var hans skötebarn.

– Vitboken tog kål på många myter. Det obehagliga är hur systematiskt diskrimineringen har skett. Vi tyckte inte att det räckte så vi startade Kommissionen mot antiziganism.

Fred Taikon från föreningen É Romani Glinda hade förväntat sig en offentlig ursäkt i samband med presentationen av vitboken.

– Reinfeldt borde ha varit där, men har aldrig talat om romer. Om Löfven ska be om ursäkt, nej, med alla påtryckningar från romska håll skulle det kännas som en påtvingad ursäkt och det vill vi inte ha.

Fred vill också se fler minnesmärken.

– De är viktiga. I Auschwitz där så många romer mördades finns det inte en enda.

Han berättade om ÉRG:s arbete och om tidningen. Om de premisser som gäller.

– Trots det stora arbete vi lägger ner på den romska frågan har vi inte råd att synliggöra oss.



Felix König, Erik Ullenhag, Fred Taikon och Ylva L. Hartmann

Ylva tyckte att det var positivt med alla initiativ från regeringens sida, men menade att man inte tog tag i historien.

– Thomas Hammarberg sade att skriften bröt konsensus i Sverige där ingen behöver ta ansvar för alla är så snälla.

Felix König undvek ansvarsfrågan.

– Vi måste ta till oss allt det hemska som har skett mot romer, sade han.

Erik Ullenhag menade att det är viktigt att information finns i skolan.

Fred Taikon välkomnar en oberoende MR-institution som nu är på tapeten.

– Jag hoppas ni tar med er romerna i detta arbete och inte gör som Åsa Regnér som åkte till Rumänien utan romsk kompetens.

Under MR-dag nummer två lanserade Kommissionen mot antiziganism skriften ”Antiziganismen i Sverige – Om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och idag” och en separat lärarhandledning. Skriften riktar sig framför allt till högstadieselever.

Erland Kaldaras och Heidi Pikkarainen

från Kommissionen berättade om arbetet och syftet med skriften. Moderator var Kommissionens ordförande Thomas Hammarberg.

– Ullenhag har påskyndat arbetet för romers inkludering med vitboken. Han sade också att det var viktigt att den här informationen kom ut i skolorna. Materialet som vi har tagit fram är till för just skolorna, sade Hammarberg.

Erland Kaldaras berättade att kommissionen är en direkt fortsättning på vitboken.

– Än idag utsätts romer för en stor andel diskriminering och hatbrott. Så kommissionen behövs. Vi har ett brett uppdrag att bryta den rådande diskrimineringen och att vara blåslampa samt att erbjuda handlingsalternativ.

Erland berättade att det finns en stark kompetens i kommissionen av både romer och icke-romer.

– Vi rapporterar halvårsvis till regeringen och i maj så ska vi lämna in slutbetänkandet. Det är ett kort uppdrag som då har pågått i två år.



Heidi Pikkarainen, Erland Kaldaras och Thomas Hammarberg.



Diana Nyman, Gregor Dufunia Kwieck och Marcela Kovacsova.

Då är alltså kommissionens tid över.

Hammarberg berättade att kommissionen har andra skrifter på gång, bland annat om hatbrott mot romer.

Heidi Pikkarainen menar att vitboken spelar en central roll i kommissionens arbete.

– Romer utsätts fortfarande för kränkningar så en del av vitboken har gjorts om till en skolbok som elever på högsta-diet kan få gratis.

Pikkarainen sade att tanken med boken är att ge eleverna möjlighet att tänka efter vilken värld de vill ha.

– Vi vill in i skolan igår.

Hammarberg tycker dock att många myndigheter skulle kunna göra betydligt mer när det gäller antiziganism.

– Ta bara det faktum att tio procent av Sveriges romer fanns med i Skånepolisens etniska register utan att någon har hållits ansvarig.

Det sista seminariet som ÉRG besökte handlade om Romska inkludering ur ett romskt perspektiv.

En panel bestående av Marcela Kovacsova, Göteborgs stad, Gregor Kwieck, Länsstyrelsen Stockholm, Diana Nyman, Romska rådet i Göteborg, Mariya Voyvodova, kommunalråd i Göteborg (S) och Toni Orsulic, ledamot i kulturnämnden, Göteborgs stad, diskuterade hur väl regeringens strategi och kommunala pilotprojekt för romsk inkludering

svarar mot målgruppens behov och intressen, hur graden av romskt medinflytande och ägandeskap kan stärkas, samt vad det innebär att sitta på två stolar samtidigt om man både är romsk ledare och tjänsteman.

Moderator var Thomas Hammarberg.

– Integration måste innebära ett respektfullt samarbete, sade han och gav ordet till Diana Nyman.

– Delaktighet och inflytande är ord som är tolkningsbara. Så vem är det som har tolkningsföreträde? Jag har funderat mycket kring dessa ord. Medbestämmande betyder att vi kan påverka beslut som rör oss i samråd.

Hon menar också att Romastrategin behöver uppdateras, att den fick sig en rejäl törn av skånepolisens register.

– Vi behöver ett perspektivskifte kring hur rättigheter levereras till romer. Vi har fortfarande svårt att påverka olika beslut.

Marcela Kovacsova är brobyggare inom socialtjänsten i Göteborg.

– Är vi delaktiga på riktigt? Det som krävs av mig är att jag lever i två olika samhällen, det svenska och det romska.

Gregor Dufunia Kwieck från Haninge kommun talade om svårigheten att vara romsk utredare.

– Att sköta mitt arbete är inte så svårt, men att klara av att möta romer som förlorat sina barn eller som förlorat felmedicinerade släktingar är svårt. Jag har också vänner som inte vågar säga att de är romer.



Mariya Voyvodova och Toni Orsulic.

Diana Nyman anser att romer måste finnas i de befintliga strukturerna.

Hammarberg tyckte det var spännande hur man tolkar olika ord.

– Med inkludering ute i Europa menas endast social inkludering, men det finns ju fler områden.

Mariya Voyvodova, kommunalråd i Göteborg, såg nöjd ut.

– Det är roligt att höra er tala. I januari i år hade vi samrådsmöte och nu senast i september. Vi har suttit i timmar och pratat om hur romer ska känna sig delaktiga. Men det finns fortfarande ett förtroendegap.

Vid årsskiftet slutar det femåriga projektet med de fem pilotkommunerna. Göteborg var en av dem.

– Nu vill vi att romerna själva ska driva sina frågor. Vi måste få våra lokalpolitiker ute i de små orterna att förstå vikten av detta.

Hammarberg menar att det är viktigt att de lärdomar som dragits i pilotkommunerna sprids i hela landet.

Toni Orsulic, ledamot i kulturnämnden i Göteborg, berättade om planerna på ett romskt informations- och kunskapscenter.

– Det är bland det viktigaste vi kan göra för romerna i Göteborg, men vi har mycket kvar att göra. Värderingar och normer förändras inte så snabbt. Det viktiga nu är att romska projekt planeras in i den ordinarie budgeten.



É Romani Glinda bjuder in till minnesstund i S:t Jacobs kyrka Förintelsens minnesdag 27 januari 2016

Förintelsens minnesdag är en internationell minnesdag för Förintelsens offer. Det var den 27 januari 1945 som fångarna i koncentrationslägret Auschwitz-Birkenau befriades. Minnesdagen är till för att vi aldrig ska glömma nazisternas offer och för alla som bekämpar intolerans, främlingsfientlighet, rasism, antisemitism och antizigansim.

É Romani Glinda sätter som vanligt fokus på romernas historia, ett av de två folk Nazisterna hade valt ut. Romer och judar skulle inte ha någon plats i det stortyska riket. Systematiskt utrotade nazisterna de bägge grupperna. Över sex miljoner judar mördades och man tror idag att det kan ha varit cirka en och en halv miljon romer som mördades, de flesta i sina byar eller i läger.

Medverkande i programmet: Hans Ulfvebrand, domprost i Stockholms domprostförsamling; Alice Bah Kuhnke Kultur- och demokratiminister; Fred Taikon, É Romani Glinda; Ingrid Lomfors överintendent på Forum för levande historia; Christer Mattsson, styrelseledamot i Teskedsorden och tillförordnad föreståndare för Segerstedtinstitutet; Thomas Hammarberg Ordförande för Kommissionen mot Antiziganism; Maria Taikon, É Romani Glinda; Bengt O Björklund, poet och journalist, É Romani Glinda.

Musik med solisterna Witt Michaj, Jakob Silberstein och Ann Kalmering samt finskromska kören Dzivibosko drom.

Minneshögtiden avslutas traditionsenligt med kaffe och dopp.

Utställningen "Den okända Förintelsen" kommer att visas mellan den 20 och 28 januari i S:t Jacobs kyrka.

Tid: Samling 27 januari 2014 kl. 18.00

Plats: S:t Jacobs kyrka vid Kungsträdgården i Stockholm.

För mer informaiton gå in på www.romaniglinda.se eller 08-779 40 31.

Vi reserverar oss för ändringar i programmet.



Svenska kyrkan 
STOCKHOLMS
DOMKYRKOFÖRSAMLING





Den finsk-romska kvinnans kläder innan de såg ut som de gör idag.

500 sidor romsk historia

De finska romernas historia från svenska tiden till 2000-talet heter en mastig utgåva som publicerades i Finland 2012 men som nu har översatts till svenska.

Historieprofessor David Gaunt har läst boken och tycker att något sådant här borde göras i Sverige också.

Text: David Gaunt **Foto:** Tagna ur boken

Det här är en av de bästa böckerna om romernas historia som jag någonsin läst. Titeln till trots omfattar den inte bara historia utan även finska romers politiska rörelser, migration, språk, religion, musik, och klädedräkt. Skriften utkom på finska 2012 och inför utgivningen på svenska har några kapitel uppdaterats.

Boken har mycket som bör intressera svenska läsare. De historiska delarna går tillbaka till tiden då Finland och Sverige var delar av samma rike (fram till 1809) och därmed hade samma lagstiftning. De Kapitel som handlar om 1900-talet tar upp frågor om invandringen till och integreringen i Sverige. Dessutom är Finland

en nyttig kontrast till Sverige just vad gäller romernas erfarenheter. Finland saknade ett rasbiologiskt institut, det förekom inga steriliseringsåtgärder, uppdelningen mellan romer, å ena sidan, och resande "tattare" förekom inte. De finska romerna var en tämligen enhetlig grupp som till antalet var större än de vi kallar svenska romer.

Många av de finska romerna under den svenska tiden var soldatfamiljer. Från denna tid blev de kringvandrande, men på grund av Finlands hårda vinterklimat var de under resor tvungna att övernatta hos andra, vilket ledde till ett slags vänskap-förhållande med finska bondefamiljer.



Romska familjer etablerade sig i ett bestämt revir och vandrade mellan gårdar där de redan var bekanta och kända. Männen utförde hantverk och i stigande grad hästhandel, kvinnorna tillverkade spetsar och spådde framtiden på olika sätt. I gengäld fick de övernattnings- och matvaror. Mot slutet av 1800-talet bosatte de sig i torp på landsbygden och med den utgångspunkten reste de omkring och erbjöd varor och tjänster, främst till småfolket på landsbygden.

Särskilt intressanta är bokens avsnitt om de finska romernas flyttningar till Sverige efter 1954 när fri rörlighet tilläts inom de nordiska länderna. Inom några få år hade så många finska romer flyttat till Sverige att de då överträffade antalet svenska romer.

Bakgrunden till överflyttningen var mycket sammansatt. En del av förklaringen ligger i ökande negativa attityder mot romer i Finland. Redan under andra världskriget ökade förtrycket av romerna, trots att många romer stred på frontlinjen. Som ung politiker var Urho Kekkone drivande bakom hårda åtgärder riktade mot romer vilket bland annat ledde till särskilda arbetsläger och slutligen 1943 ett slags koncentrationsläger. Männen utförde skogsarbete och varje mans dagliga matranson skulle vara i proportion till hans produktion. Straffet för låg produktivitet var minskad eller indragen mat. En rom blev utan mat under fem dagar. Allmänt vid den tiden beskrevs romerna som en grupp som var "arbetsskygg" och flera finska debattörer prisade Norges ökända arbetskoloni för romer som en modell som Finland borde efterfölja.

En annan del av förklaringen till flytt-

resorna var att under åren närmast efter andra världskriget halkade romerna tillbaka jämfört med den övriga finska befolkningen såväl socialt och ekonomiskt. Därtill snarare tilltog än minskade diskrimineringen på grund av etnicitet i och med att Finland utvecklat välfärdsprogram som romerna hindrades att ta del av. Allra mest utsatta var de många romer som innan kriget bodde i Karelen och hade evakuerats när regionen överlämnades till Sovjetunionen. Enligt lagen hade de rätt till nya bostäder, men detta efterlevdes sällan. Resultatet var usla slumområden i utkanten av städerna. Även ersättning till krigsveteraner och deras familjer uteblev för en del romer. För många innebar flytten till Sverige att bostadsproblemet löstes och den svenska arbetsmarknaden visade då få tendenser till diskriminering och det var gott om jobb i byggbranschen och fabriker.

Tidigt på 1900-talet startades finska organisationer för att stödja romernas inkludering i det finska samhället. Föreningen "Zigenarmissionen" började sin verksamhet 1905. Med den tidens mått var den progressiv, men egentligen verkade den för total assimilation. Missionen drevs av icke-romer men med nära kontakt med finska romer. Tidningen Kiertolainen (Vagabonden) var troligtvis den första i världen att, bortsett från missionens namn, genomgående använda beteckningen rom. Den publicerade även många artiklar skrivna av romer. Under åren innan första världskriget bedrev Zigenarmissionen en skola för romska barn, ett barnhem och ett arbetshem. Alla av dessa verksamheter led av penningbrist och var kortlivade. Men missionen fortsatte existera länge och fungerade som remissinstans i romska frågor långt in på 1950-talet. Syftet med missionen var dock klart inriktad på att bryta romernas plats i det traditionella finska samhället och den stödde arbetslägren och tvångsarbete. En ny organisation, denne gång med romsk ledning, Romanengo Staggos, startade 1953 med inriktning på att påverka politiska beslut och motverka den tilltagande diskrimineringen. Den lyfte fram akuta frå-

gor om romernas tillgång på bostäder, till skolutbildning och att frontmannagårdar skulle delas ut till romska soldater som stred vid fronten under kriget.

Det officiella Finland etablerade en delegation för romska ärenden 1956. Den fortsatte att samarbeta med Zigenarmissionen i form av stöd för ett barnhem för romska barn, vilket blev Finlands främsta verktyg för lösningen av den "romska frågan" fram till 1970-talet. Konsekvenserna för de omhändertagna barnen var lika nedslående och traumatiserande som för barnhemsbarnen i Sverige.

I Sverige förde de finska romerna med sig traditionen av organisering och stiftade redan 1972 Stockholms Finska Zigenarförening som omdöptes året efter till Nordiska Zigenarrådet, vilket i sin tur ändrades 1999 till Romernas Riksförbund. De finska romerna framstår som de bäst och tidigast organiserade romerna i Sverige med ett nätverk av lokala föreningar. De har deltagit i flera statliga kommittéer och tidigt även i en del internationella sammanhang.

En av bokens bästa aspekter är blandningen av historiska dokument med intervjuer med romer. Det ger ett extra djup åt de historiska delarna. Texten innehåller ett antal biografier över betydelsefulla finska romer. Det finns en beskrivning av Kalle Tähtelä (levde 1891-1919), en

romsk författare och journalist besläktad med familjerna Franzen och Hagert. När han var 18 år publicerade han den mörka pjäsen Mustalaisen kosto (Zigenarens hämnd) om svårigheterna för romer och finner att leva tillsammans. Därefter gav han sig ut i världen till Tyskland och sedan till USA där han blev tidningsjournalist och övertygad socialist. Han deltog på den röda sidan under Ryska revolutionen och blev stridsflygpilot, men han blev nedskjuten och avrättad.

Boken torde bli ett självklart referensverk, inte minst för släktforskande romer intresserad av vad deras släktingar gjorde i Finland. Personregistret längst bak omfattar tio sidor. Därtill är boken rikt illustrerad med fotografier av romer i många olika vardagssituationer, bl.a. kan man se att den nutida finskromska kvinnodräkten är en relativt modern skapelse.

Boken har tillkommit i ett forskningsprojekt finansierat av Finlands undervisningsministerium under Finska Litteratursällskapets ledning. Samarbetet mellan romer, forskare med romsk bakgrund och andra forskare har varit intensiv och mycket givande. Man kan bara hoppas att något liknande görs i Sverige.

Panu Pulma (rd.), De finska romernas historia från svenska tiden till 2000-talet (Bokförlaget Atlantis 2015) 503 sidor.





FOTO: THOMAS KARLSSON

FÖRINTELSENS MINNESDAG 27 JANUARI

Den 27 januari samlas människor över hela världen i en årlig manifestation. Det är den internationella minnesdagen för Förintelsens offer.

Välkommen till minnesceremoni på Raoul Wallenbergs torg i Stockholm 17.00. Tänd ett ljus för att hedra och minnas. Efteråt är alla välkomna 18.00 till É Romani Glindas ceremoni till minne av Förintelsens offer i S:t Jakobs kyrka.

Mer information på www.levandehistoria.se eller 08-410 687 04.

FORUM
FÖR
LEVANDE
HISTORIA

VI ARBETAR FÖR DEMOKRATI OCH ALLA MÄNNISKORS
LIKA VÄRDE. MED LÄRDOMAR FRÅN HISTORIEN.
FÖR LÄRARE OCH ELEVER.



Mörk historia på vita duken

Tova Kurkiala Medbo och Caroline Kernen jobbade som nyhetsjournalister när de 2013 fick idén till en film om tiggarna som de såg varje dag sittande på gatorna. Filmen hade premiär under Stockholms filmfestival i november på biografen Zita.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Det var utsålt till premiären där det också bjöds på dricka och tilltugg. Efter filmen berättade de bägge regissörerna om filmen. Med sig upp scenen hade de Liliana, en av de tre kvinnor filmen handlar om tillsammans med tolken Arina Stoescu, född och uppvuxen i Rumänien. Där fanns även Mats Åberg, före detta ambassadör i Rumänien och initiativtagare till Nätverket för romska EU-migranter.

Moderator var Emma Gray Munthe.

– Vi såg att det blev allt fler tiggare, men vi visste inte så mycket om dem. Vi ville visa ansiktena på dessa människor, sade Caroline Kernen.

– Vi ville få en chans att möta dessa människor på ett nytt sätt, sade Tova Kurkiala Medbo.

En av de tre kvinnor filmen handlar om är Liliana.

– Man får känna hur man vill, men nu har ni fått se mitt liv här i Sverige och i Rumänien, sade hon och tillade att hennes hus i Rumänien nu hade fallit ihop.

Mats Åberg har vid flera tillfällen rest ner till Rumänien och sett hur romerna bor där.

– Det här är människor som kämpar med ved och vatten, människor som kommer hit för att de befinner sig i nöd. Det är viktigt att vi ser människan i filmen. Även om Rumänien har huvudansvaret

måste vi hjälpa de som är här, sade han.

Tova menade att det är helt sjukt att gå förbi alla dessa människor varje dag utan att veta något alls om dem.

– Dessutom är medias bild av dem mycket starkt förenklad bild av verkligheten.

Caroline berättade hur de började hänga med romerna i Högdalen.

– Vi hörde talas och läste om lägret så vi tog oss dit och började umgås med dem. Vi träffade bland andra två tjejer i vår egen ålder och vi var lika på många andra sätt också trots våra skilda liv.

Liliana är mamma till dessa bägge tjejer.

– Jag tyckte Tova och Caroline var två snälla tjejer. Vad kunde de göra för ont?

I början var det lite problematiskt med att filma i lägret.

– Vi fick filma för att vi var där hela tiden och till slut försvann alla initiala begränsningar.

Liliana hoppas att filmen blir en ögonöppnare.

– Kanske kan den hjälpa till att skapa förståelse för hur vi har det.

Mats Åberg menar att vi alla har ett ansvar att sprida kunskap om romer.

– Filmen Katarina visar att vi har mycket att skämmas över och perspektiven är de samma idag som då. Vi måste se det hela ur ett rättighetsperspektiv.

På en fråga från publiken om filmen kommer att visas i Rumänien och om det skulle påverka antalet fattiga som kommer till Sverige svarade Tova.

– Jag skulle gärna se att den visades i Rumänien och nej, jag tror inte att det komma färre människor hit. De är alldeles för fattiga.

Liliana fyllde i.

– Var och en av oss har en egen bild av Sverige, men alla säger att det är bättre här än i Rumänien.

Caroline berättade om synen på romer de mötte i Rumänien.

– Antiziganismen är så uppenbar där. Många av de vi mötte sa ”De är inte rumäner. De skämmer ut oss.”

Arina Stoescu berättade att hon själv hade samma negativa syn på romer.

– Det behövs en Katarina Taikon i Rumänien, ett språkrör.

Sist ut på banan denna kväll var Sven Hovmöller från föreningen HEM. Han tog upp regeringens uppmaning att inte skänka några pengar till de fattiga romerna i Sverige.

– Att inte ge några pengar i romernas kopp är vansinne. Jag uppmanar er att fylla era fickor med mynt ge till alla fattiga ni ser. Vi i HEM hjälper dessa flyktingar vars läger myndigheterna river hela tiden.



Med hälsan som verktyg

För sjunde gången arrangerade Romska ungdomsförbundet sin årliga konferens. I år återvände man till Victoria Towers i Kista.

Årets tema var hälsa. På plats fanns 30 hälsoinspiratörer från Malmö, Stockholm och Göteborg.

Text: Bengt O Björklund Foto: ÉRG

Romska Ungdomsförbundet är Sveriges största romska organisation och har sedan sitt bildande år 2000 verkat för att skapa nya förutsättningar för romska barn och ungdomar genom att påverka beslutsfattare, myndigheter och samhället.

Som ett led i detta arrangerar man varje år en konferens med ett särskilt tema. Föreningen har genom åren drivit många projekt med många goda resultat. Under årets konferens redovisades resultat från det arbete som gjorts för att förbättra romers hälsa.

Stormen Helga hade ställt till det för arrangörerna. Hälften av konferensdeltagarna var inte på plats på lördagen när det hela startade.

– Vi hittar hela tiden nya lösningar för att få hit de som sitter fast på tåg överallt, säger Erland Kaldaras.

Han berättar lite om årets tema.

– Årets tema utgår från hälsoprojekt som drivits i Skåne och som nu har utvecklats till ett nationellt projekt. Länsstyrelsen i Stockholm gav oss i uppdrag att utbilda kvinnor i Stockholm och Göteborg. Våra hälsoinspiratörer har utbildats av länsstyrelsen i Skåne och Lunds universitet som har skräddarsytt

en utbildning för att passa romska behov.

De 30 hälsoinspiratörerna har arbetat med grupper om 10 personer.

– Så de har haft 300 personer under sina vingar med olika hälsoaspekter som tema.

Erland menar också att en viktig målgrupp är närmaste familj och vänner.

– I Skåne har sju utbildningstillfällen gått av stapeln. Vi började i april och i Stockholm och Göteborg började man i oktober. Nu är utbildningen slut, men aktiviteterna fortsätter.

Hälsoprojektet var ettårigt och hade fått klartecken av tidigare ministern Erik Ullenhag.

– Vi fick pengar till hälsofrämjande insatser och vi har gjort otroligt mycket. Det vore konstigt om vi inte fick möjlighet att fortsätta med detta arbete när tiden har gått ut. Alla rapporter pekar på att vårt arbete behövs.

De resultat som uppnåtts kommer att finnas med i Länsstyrelsen i Stockholms årliga rapport till regeringen.

Dagens första talare var just Erik Ullenhag. Han berättade om en romsk kvinna som pratat med honom.

– Hon sade ”Min son är sju år och han

undrade om han fanns med i Skånepolisens register. ’Jag är ju snäll mamma’, sade han”. Vad ska man säga? Samtidigt ger barnets fråga oss ett hopp. Men registrering skadade förtroendet allvarligt. Många av er här kämpar för att det ska bli bättre och jag tror att vi är på rätt väg. Men vi måste hela tiden ta hänsyn till historien. Arbetet med vitboken är inte över förrän alla känner till den romska historien.

Han berättar bland annat en historia ur vitboken om en kvinna som inte fick föda sina tvillingar på sjukhus. Bägge flickorna frös ihjäl i lägret.

– Vi måste bekämpa antiziganismen, både här i Sverige och i Europa. Att arbeta för romers rättigheter är ett långsiktigt arbete. Jag är glad att den nya regeringen tar strategin vidare. Allt arbete måste bygga på delaktighet. Samhället måste mena allvar med detta. En rom ska inte behöva representera hela sin grupp överallt.

Dagen moderator var Mirelle Gyllenbäck Från Arbetsförmedlingen. Hon var med i RUFs första konferens i Norrköping 2009.

– Det har hänt mycket sedan dess. Strategin har kommit och pilotkommuner, Kommissionen mot antiziganism och vitboken.

Det är Katarina Carlzén och Ziad Jomaa från Länsstyrelsen i Skåne och som har utbildat de 30 hälsoinspiratörerna.

– Den man är beror på vilken kunskap

man har. En god hälsa är en förutsättning för inkludering och utgör grunden för ett gott liv, sade Katarina Carlzén.

Ziad Jomaa menar att romer har en sämre hälsa än andra i samhället.

– Men nu har vi öppnat vägen och visat på hälsans betydelse.

Vissa sjukdomar är överrepresenterade bland romer.

– Mycket av arbetet har handlat om kost och motion. Hur man lagar mat och hur man ska förhålla sig till tobak och alkohol. När det gäller kvinnors hälsa finns det en stor brist på kunskap.

Under eftermiddagen redovisar olika inspiratörer sitt arbete med olika teman. Tobak och alkohol var två viktiga teman, liksom onyttig mat och brist på motion. De sju hälsoinspiratörerna trodde inte först att det skulle vara så många som var intresserade, men det visade sig att informationen spred sig som ringar på vattnet och intresset blev bara större.

Majlis Nilsson från Länsstyrelsen i Stockholm inleder nästa dag. Hon talar om strategin först.

– Det är målet som är det viktiga, att den rom som är 20 år 2032 ska ha samma rättigheter som alla andra. Det handlar om att vi ska varas jämlika och om att ändra på folks värderingar.

De fem pilotkommunerna slutar som projekt i december i år. Under fem år kommer det att finnas 13.5 miljoner per år att lägga på det romska arbetet. I den årsrapport som Majlis Nilsson just nu skriver på pekas de viktiga områden ut som bör prioriteras.

– Regeringen kommer att behöva våren på sig för att kunna bestämma var man ska lägga pengarna. Ert arbete med hälsa är ett av de viktigaste områdena som jag lyfter fram i rapporten.

Majlis Nilsson tror att regeringen kommer att fortsätta med arbetet som inletts med brobyggare.

– Det och arbetet med romers organisering tror jag kommer att ta fasta på.

Katarina Hammarberg är utredningssekreterare på Kommissionen mot antiziganism. Hon berättar om kommissionens tillkomst och arbete.



Majlis Nilsson

– Vi har en referensgrupp på 16 sakkunniga romer och vi har dialogmöten med romer runt om i landet.

Kommissionen arbetar bara fram till i maj nästa år.

– Så som det ser ut nu i alla fall. Men



Erik Ullenhag



Katarina Hammarberg

vi ser att det finns ett behov av att fortsätta det arbete vi gör, sade Katarina.

Unga romska ambassadörer fick komma till tals. De berättade vad de gör, hur de sprider behövlig information och ger stöd till föreningar och brobyggare.



Erland Kaldaras



Svetlana Aleksijevitj med två av barnen i Rinkeby.

Svetlana Aleksijevitj i Rinkeby

Årets nobelpristagare i litteratur, Svetlana Aleksijevitj, kom som så många andra pristagare på besök i Biblioteket i Rinkeby för att lyssna på barnen som hela hösten arbetat med Alfred Nobel och nobelpriset som tema.

I år kom barnen från klasserna 7-9G och 7B i Rinkebyskolan.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

Det är 27 år sedan den första nobelpristagaren kom på besök till Rinkeby.

Läraren och författaren Gunilla Lundgren var med och startade traditionen.

– Varje år är det nya barn som arbetar med detta. Första gången var 1988.

De senaste åren har illustratören Lotta Silfverhielm varit med.

– Vi samarbetar numera också med Nobelmuseet och det är inte bara litteraturpristagaren som vi studerar.

Gunilla Lundgren underströk vad det hela handlar om.

– Den här dagen är till för barnen. Vi vuxna får hålla oss tillbaka.

Barn från årets klasser hälsade Svetlana Aleksijevitj välkommen på alla de tio olika språk som talas i klassen innan det var dags för luciatåget att göra entré i det nedsläckta biblioteket. Det blir mycket stämningsfullt i den fullsatta lokalen och året upplaga är om möjligt

ännu mer välljudande än sina föregångare. Den här gången kommer barnen i tåget från Askebyskolan.

Eleverna berättar sedan om sitt arbete med Alfred Nobel och nobelpriset.

Åtta av eleverna var på plats i Börshuset

när pristagaren i litteratur tillkännagavs.

– Det blev alldeles knäpptyst i rummet innan de sade att det var Svetlana som fått priset, berättade en av eleverna.

Alla elever hade läst De sista vittnena: solo för barnröst av Svetlana Aleksijevitj.

– Jag har läst om barnen under Andra världskriget. Du är modig som skriver om detta hemska som hände dem, sade en av pojkarna till Svetlana.

– De som krigar förstör även sitt eget folk, sade en av flickorna.

Liksom alla andra år har ett fint häfte



Gunilla Lundgren och Lotta Silfverhielm.

producerats med barnen texter, illustrationer och foton. Det fick Svetlana.

– Naturligtvis måste jag säga ett stort tack till er barn! Det är fantastiskt att era barnahjärtan kan inrymma den smärta som finns i mina böcker. Människan är inte gjord för att döda varandra. Det är barbari. Jag önskar att ni slipper vara med om det i era liv. Min älsklingsförfattare Leo Tolstoj sade att ”när du simmar måste du ha ett mål annars flyter du bara iväg. Jag önskar att ni barn kan sätta sådana mål att ni tar er över livets flod. Försök att uppnå det som är stort och viktigt. Var starka och snälla och bli lyckliga, sade Svetlana Aleksijevitj till barnen.

En av de elever som var med är Gabriel Tan. Han är rom och går i en klass med åtta elever. Alla i klassen har



arbetat med Nobel hela hösten.

– Det var roligt att arbeta med Nobel och att få träffa Svetlana. Det var kul att få lära sig så mycket.

Även han har läst De sista vittnena.

– Det var en mycket sorglig historia. Barnen led och de var tvungna att vara soldater.

RUF prisas av EU

Romska Ungdomsförbundet får Europeiska medborgarpriset för sitt mångåriga arbete med att sammanföra och utveckla romska ungdomar i Sverige och Europa.

Text: Mia Taikon **Foto:** Europaparlamentet

Europeiska medborgarpriset delas årligen ut till privatpersoner eller organisationer som på olika sätt utmärkt sig genom engagemang och vilja till att förändra genom samverkan och integration. Den 14 oktober mottog Romska Ungdomsförbundet som enda svenska organisation, och för första gången en romsk organisation, priset i en storslagen ceremoni i Europaparlamentet i Bryssel. Totalt mottog 47 privatpersoner och organisationer Europeiska medborgarpriset 2015, en eller flera från varje medlemsland och från Sverige var det alltså enbart Romska Ungdomsförbundet.

Europaparlamentets president Martin Schulz välkomnade pristagarna och riktade en eloge för deras mångåriga arbete och vilja för förbättring för de europeiska medborgarna.

Hundratals av de europeiska parlamentsledamöterna fanns på plats och applåderade pristagarna. Själva ceremonin hölls på kvällen och diplom delades ut av Europaparlamentets vicepresident Sylvie Guillaume samt de europaparla-

mentariker som nominerat de enskilda pristagarna. I Romska Ungdomsförbundets fall var det Fredrick Federley (C).

Efteråt följde flera tillställningar med

möjligheter för pristagarna att lära känna varandra och utbyta erfarenheter.

Tidigare under månaden höll EU-huset i Stockholm en mindre ceremoni där Romska Ungdomsförbundets ordförande Erland Kaldaras fick ta emot diplom och blommor av Fredrick Federley.

Vi gratulerar Romska Ungdomsförbundet och önskar dem lycka till med den fortsatta verksamheten.



Sylvie Guillaume, Erland Kaldaras och Fredrick Federley.



Tanja Hagert, Alice Bah Kuhnke och Diana Nyman.



Majlis Nilsson

Rundabordssamtal på Söder

Den 11 november bjöd Romanikvinnans rätt i samhället, Luleå och Romska rådet i Göteborg i samarbete med Länsstyrelsen i Stockholm in till ett rundabordssamtal kring romsk inflytande och delaktighet på riktigt. Kultur- och demokratiminister Alice Bah Kuhnke inledningstalade.

Text och foto: Bengt O Björklund

Nobelterrassen i Münchenbryggeriet är en stor ljus lokal med utsikt över Söder Mälarstrand bort mot Stadshuset. Romer och politiker från de fem pilotkommunerna hade samlats här.

De nationella minoriteterna har rätt till delaktighet och inflytande i alla frågor som berör dem. I strategin för romsk inkludering talas det om att allt utvecklingsarbete ska inkludera romer. Men vad betyder det? Hur gör man och vem bestämmer till sist?

– Det krävs mycket av oss som ska hålla i kompassen och vi måste hela tiden vara på vår vakt, just nu mer än någonsin. Antiziganismen finns där hela tiden, sade Alice Bah Kuhnke.

När hon först tillträdde som minister tyckte hon att den 20-åriga strategin för romsk inkludering var ett hån.

– Jag har förstått att det tar tid att ändra på fördomar och myter och jag har sett kraften i det romska civilsamhället. Men även om jag förstår tidsplanen måste mänskliga rättigheter alltid gälla.

Utvecklingen mot att nå strategins mål går framåt, menar hon, men ännu återstår många utmaningar.

– Därför har regeringen i budgetpropositionen för 2016 föreslagit att arbetet med strategin tillförs 58 miljoner kronor under perioden 2016–2019.

Hur dessa medel ska fördelas under nästa fas av strategin arbetas det med just nu.

– Jag har uppfattat att det, trots utmaningar och problem, har hänt en hel del positivt med romers delaktighet under de åren strategin varit igång. Exempelvis har olika former av samråd utformats inom pilotkommunerna, men vi behöver framförallt fortsätta ha en dialog med det romska civila samhället om hur och vad vi ska göra framöver.

Ministern hoppas att man efter den här mandatperioden kommit en bra bit på väg och hon är mycket imponerad av mångfalden i det romska civilsamhället.

– Delaktighet och inflytande på riktigt handlar bland annat om hur vi gör sam-

råd. Det är viktigt förstå processen och att den är tydlig. Myndigheter arbetar på olika sätt med att involvera romsk kompetens i genomförandet av sina uppdrag inom strategin. Skolverket är ett intressant exempel på det. Länsstyrelsen i Stockholms län som gjort denna konferens möjlig med aktivt romskt deltagande är ett annat bra exempel. Vi behöver fler sådana exempel.

Diana Nyman från Romska rådet i Göteborg, var tillsammans med Tanja Hagert från Romanikvinnans rätt i samhället, Luleå, initiativtagare till dagens konferens.

– Jag har varit aktivist i 20 år. Nu hoppas jag att vi kan flytta fram våra positioner så att vi får bestämma över våra egna frågor. Vi måste få mer makt, sade Diana.

Tanja Hagert fyllde i.

– Inflytande är makt, liksom skapandet av förebilder. I Luleå har brobyggarna skapat stora förändringar men vi får inte slita ihjäl dem. Långsiktigheten finns på papper, men finns resurserna där romerna behöver dem? Ömsesidig respekt är delaktighet.

Hon menar också att strukturerat motstånd är viktigt.

– Om inte myndigheterna vill det vi vill, vad gör vi då? Det viktigaste är att våra barn får en bättre framtid. Många

säger att romerna inte vill arbeta, men jag har en lång kö av romska tjejer som vill ha arbete nu idag, sade Tanja.

Fred Taikon fick ordet.

– När man planerar projekt eller samråd med romer i olika frågor oavsett om det är på kommunal eller regeringsnivå eller hos organisationer är oftast inte romerna med i diskursen helt ut. Ofta kontaktar man någon i den romska gruppen utan hela den kompetens som frågan kräver.

Fred menar också att för att ändra på hindrande strukturer och bli medskapande måste man ge de olika romska riksförbundna mandat att bilda en romsk paraplyorganisation med ett permanent organisationsbidrag.

– Det är bra att man kan söka det organisationsbidrag som Länsstyrelsen förfogar över, men potten är alldeles för liten för att man ska kunna arbeta på ett professionellt sätt. I år fick tre romska organisationer 1 085 714 kronor vilket är bra. Men det blir fler organisationer vid nästa ansökningstillfälle.

Johanna Westeson, människorättsjurist på Civil Rights Defenders, talade om mänskliga rättigheter ur ett juridiskt perspektiv.

– Det mest grundläggande är att staten har ansvar för sina medborgare. Man är skyldig att se till att alla omfattas av mänskliga rättigheter och man är skyldig att leva upp till Europarådets deklaration av mänskliga rättigheter som vi har skrivit under.

Westeson talade även om vikten av samråd.

– Samråd är inte samma sak som att effektivt kunna delta och om det hela tiden är samma människor som representerar gruppen, hur blir det då? Samråd måste pågå i hela processen.

Westeson tycker också att det borde finnas en instans dit man kan vända sig om man vill ställa någon till svar ifråga om mänskliga rättigheter.

Domino Kai är politisk sekreterare (mp) och romsk aktivist. Han menar att det som händer med romer idag är en skam för Europa.

– Är det hatet som ska gå

vidare? Tystnad är medgivande. När en rom drabbas är det tyst. Vi vill ha ett fungerande samhälle för alla.

Han menar att vi alla måste ta kampen mot rasism och fördomar.

– Antiziganismen ska inte ha någon plats i Sverige idag. Vi måste bekämpa nynazismen och stärka civilsamhället.

Domino menar dock att det finns ljusglimtar.

– EU har bestämt att den 2 augusti ska alla romska offer från Förintelsen hedras med en minnesdag. Det är en milstolpe.

Rosita Grönfors har arbetat länge som romsk aktivist med främst romska kvinnor. Hon menade att man inte får glömma bort det arbete som gjorts genom åren.

– Vi går i fotspåren på de som arbetat före oss. Nu önskar jag att vi kan vara ett stöd för de som kommer efter oss, för dagens ungdom.

Angelina Dimitar Taikon, lärare och romsk aktivist, uttryckte en viss trötthet.

– Hur länge orkar vi kämpa för samma sak? År efter år. Men det finns en idiot i mig som tror på att vi en dag ska få mänskliga rättigheter. Jag sover gärna på gatan bara mina barn får en bra framtid.

Det har gått 50 år sedan Katarina Taikon startade sin kamp för mänskliga rättigheter.

– Nu har vi en 20-årsstrategi och det har bara gått fyra år. Vi är fortfarande subjekt. När blir vi objekt, sade Angelina.

Flera röster hördes runt bordet. En av dem tillhörde Erland Kaldaras.

– Jag är frustrerad. Jag känner er alla här runt bordet, men det jag är rädd för är att det vi talar om i det här rummet stannar

här. Det ska bli spännande att se hur mycket av arbetet i pilotkommunerna som fortsätter när projekten avslutas i december.

Även Erland talade om vikten av att romerna själva kan driva sina frågor.

– Det synd att Alice Bah Kuhnke inte kunde stanna kvar och höra vad vi har att säga.

Politikerna från de fem pilotkommunerna utfäste sig att fortsätta arbeta med den romska frågan och romska aktivister gav många exempel på hur de arbetar och hur man måste gå vidare. Vikten av att dokumentera togs upp och att det måste finnas långsiktighet. Fler romer måste anställas av myndigheter och kommuner och det måste finnas konsekvenser om det inte händer något, var andra förslag.

Majlis Nilsson, samordnare på Länsstyrelsen i Stockholm, talade om vikten att släppa in romer dit där de hör hemma.

– Det är upp till oss att öppna och släppa in romerna. Det är inte jag som ska driva frågorna, det är ni romer. Jag ska bara underlätta.

Michael Stankov, romsk sakkunnig, ställde en viktig fråga.

– Hur ska man kunna utkräva ansvar när lagen är så diffus? Lagarna måste skärpas. Jag kan också tänka mig en romsk institution som ser till att lagarna efterlevs där det finns romska tjänstemän anställda.

Fred Taikon menade att det är viktigt med romska plattformar i de städer där det finns många romer och att alla projekt leder till något.





Påve Franciskus och Robert Brisenstam.

Foto: L'Osservatore Romano.

Påven och romerna "Ni är i Kyrkans hjärta"

Den 23 – 26 oktober 2015 vallfärdade tusentals romer från flera kontinenter till Rom, där de deltog i gudstjänster och i en audiens med påve Franciskus. Stockholms katolska stift representerades av en delegation om tio personer, som leddes av den romske juristen Robert Brisenstam från Växjö.

Text: Robert Brisenstam

I september 1965 vallfärdade 3 000 romer till Pomezia utanför Rom för att delta i en korsvägsandakt vid Colosseum samt träffa påven Paulus VI. Denna för romer avsedda vallfärd var inte problemfri. Romerna var då liksom nu föremål för mycket antiziganism, och de som samlats i Pomezia fick inte röra sig fritt i Rom. I Rom gällde då – liksom på så många andra håll i Europa – att romer inte fick vara på en plats mer än 24 timmar. Den 26 september 1965 åkte Paulus VI till Pomezia och firade mässa med romerna. I sin predikan konstaterade han bl.a. att romerna överallt ansågs besvärliga och främmande och att de några decennier tidigare hade jagats och mördats på grund av sin härkomst. Paulus VI sade dock att romerna inte längre befann sig i Katolska kyrkans utkanter utan i dess hjärta, eftersom kyrkan älskar de fattiga och svaga, de lidande, de övergivna och underprivi-

legerade. I de kretsar där katolsk själavård bland romer bedrivs betraktas påvens predikan den 26 september 1965 som en kursändring i Katolska kyrkans förhållande till den romska minoriteten. Under mötet i Pomezia krönte Paulus VI en staty föreställande en Madonna med Jesusbarnet skulpterad som en romsk kvinna med ett romskt barn.

Flera liknande saker har ägt rum. År 1997 mötte romer Johannes Paulus II när romernas skyddspatron Ceferino Jiménez Malla saligförklarades. I mars 2000 bad påven offentligt Gud om förlåtelse för förbrytelser som Katolska kyrkan genom historien har begått mot bl.a. romer och judar. I juni 2011 vallfärdade 2 000 romer till Rom för att fira 150-årsminnet av den salige Ceferinos födelse samt 75-årsminnet av hans martyrium. Den vallfärden kulminerade i en audiens med påve Benedikt XVI i Paulus VI-salen i Vatikanen.

Den 5 – 6 juni 2014 ägde en kyrklig konferens rum i Rom där delegater från 27 länder deltog. Stockholms katolska stift representerades av undertecknad. Konferensen handlade om frågor om katolsk själavård bland romer samt förbörderelser inför en stor vallfärd och en stor audiens med påve Franciskus, planerad till hösten 2015 för att högtidlighålla minnet av Paulus VI:s Pomeziabesök 1965. Vald till sekreterare i konferensens engelskspråkiga workshop deltog jag aktivt i diskussionerna kring dessa planer. Påve Franciskus tog emot samtliga konferensdeltagare i en särskild audiens, där han belyste och fördömde antiziganismen.

Den 23 – 26 oktober 2015 vallfärdade tusentals romer från 20 länder till Rom för att delta i gudstjänster och den stora audiensen med påve Franciskus. Arrangörer var det Påvliga rådet för själavård bland migranter och kringresande människor, stiftelsen Migrantes, Roms stift samt Sant'Egidio-kommuniteten. Stockholms katolska stift representerades under hela evenemanget av en officiell delegation som bestod av tio katolska pilgrimer, varav nio romer, däribland jag, min hustru Lucretia Tanasie, diakon

Oddbjörn Andreassen från Växjö samt den romske artisten Witold Michaj och ytterligare sex personer från Stockholmsområdet.

Den 24 oktober besökte vi heliga platser, däribland S:t Peterskyrkan där vi firade mässa tillsammans med romer från Italien. Vi deltog även i den för alla pilgrimer gemensamma korsvägsandakten vid Colosseum, ledd av kardinal Agostino Vallini. Den 25 oktober deltog vi och 5 000 andra pilgrimer i en gemensam mässa i kyrkan Santuario Santa Maria del Divino Amore, tillsammans med kardinal Antonio Maria Veglio. Evangeliet lästes på bl.a. romska. På kvällen gavs en konsert med romsk musik i kyrkan Santa Maria in Trastevere i centrala Rom.

Vid audiensen med påven den 26 oktober i år samlades 7 000 personer i Paulus VI-salen. I egenskap av Stockholms katolska stifts ledande representant anvisades jag av arrangörerna en sittplats allra längst fram. Övriga i delegationen satt bara några meter bakom mig. Det bjöds på romsk sång, musik, dans samt tal till påven. Påven inledde sitt högtidstal till romerna med de romska orden "O Del si tumentsa" ("Gud vare med Er").

Franciskus upprepade Paulus VI:s ord från 1965 att världens samhällen utesluter romerna men att romerna är välkomna och älskade i Katolska kyrkan. Påven har besökt församlingar i Rom och vet att romer som grupp än idag går igenom stora svårigheter. Han sade att uråldriga fördomar och ömsesidig misstro som leder till rasism, främlingsfientlighet och diskriminering måste upphöra. Alla måste få åtnjuta sina rättigheter samt fullgöra sina skyldigheter. Man skall vara en god kristen med den salige Ceferino som förebild. Påven vill inte se fler barn lida och dö, vilket sker för att människor är likgiltiga och oförmögna att acceptera andras seder och livsstilar. Han betonade också vikten av att satsa på barn, ungdomar och deras utbildning. Familj och släkt måste uppmuntras till utbildning och samhället måste hjälpa de mest utsatta romerna att få tillgång till utbildning och arbete. För att underlätta integration



Inifrån kyrkan Santuario Santa Maria del Divino Amore.

Foto: Robert Brisenstam

och förståelse mellan romer och icke-romer är det enligt påven viktigt att romers historia, kultur och värderingar blir kända. Han citerade Paulus VI:s ord att romerna är i kyrkans hjärta. Påven anförtrorde romerna åt jungfru Maria och den salige Ceferino och krönte samma Madonna med Jesusbarnet som Paulus VI krönte 1965. I mitt personliga möte med påven överräckte jag Stockholms katolska stifts officiella gåva – en engelsk översättning av min artikel "Romers delaktighet i svenskt samhällsliv – en återblickande översikt" (publicerade i Historielärarnas förenings årsskrift 2015) som skildrar hur romer i Sverige

under 500 år har bidragit till samhället genom bl.a. sina yrkeskunskaper och sin musik.



Ceferino Jiménez Malla.



Den av Påven krönte statyn föreställande Jungfru Maria och Jesusbarnet.

Foto: Robert Brisenstam



Avhysningen av romerna i Malmö

Dusan Marinkovic från Malmöredaktionen vakade tillsammans med romerna i Sorgenfriläget natten innan de alla blev avhysta och lägret jämnades med marken. Detta är hans berättelse.

Text och foto: Dusan Marinkovic

Klockan var runt 12 på natten en dimmig tisdag. Jag satt i en blöt soffå och stirrade in i elden. Hettan gjorde så det sved lite mot ögonbrynen. ”Ikeamöblerna brinner bra”, tänkte jag. Mitt sällskap för tillfället bestod av en äldre kvinna vars namn jag aldrig uppfattade. Av ren respekt kallade jag henne helt enkelt för Bibí (moster/faster på romska). Vi satt på en obehaglig, slitet soffå precis vid ingången till lägret. Jag gjorde mitt bästa för att kommunicera med min rostiga romska, då och då slängde jag in ord från andra språk, allt från Serbiska till Italienska.

– Jag har ingenstans och ta vägen, jag har sålt allt jag har för att komma hit så att jag kan skicka ner lite pengar till mina döttrar. Jag har fem stycken, två av dem är här med mig, sade kvinnan bredvid mig.

Jag skämdes lite grann över nästa fråga, men jag ställde den ändå. ”Finns det inga jobb för er i Rumänien?”

– Jobb? våra barn kan inte ens gå till skolan utan och bli slagna eller trakasserade. Jobb... , inte chans till jobb.

Det började regna så smått och Bibí gick till sitt skjul för att vila inför morgondagen. Jag letade runt omkring mig efter ett bekant ansikte bland aktivisterna och såg en bekant som hette Melinda. Vi satte oss i soffan, ingen av oss sa det, men vi tänkte båda ”Vad kan egentligen stoppa beväpnade högerextremister från att komma in här?” Det står ju aktivister vid ingången, men kommer någon med skjutvapen finns det inte mycket man kan göra. Annat än att springa för sitt liv. Jag frågade Melinda, ”Tror du att polisen kommer hit ikväll?”

– Jag vet inte. Min mamma läste i tidningen att det ska komma 800 av dem i alla fall.

800 poliser, tänkte jag. Jag kunde inte förstå det. Ingen på lägret pratade om att slåss mot polisen så varför kommer de med en hel arme? Flera hundra poliser alla utrustade med batong, pepparspray och pistol, den ultimata maskinen som rivit romers hem så många gånger tidigare. Ännu en gång ska romerna hamna ute på gatan.

Vi satt kvar i den blöta soffan i hur många timmar som helst, packade som sillar satt vi och väntade. Det var tidigt på morgonen. Hade det varit under andra förhållanden så hade folk här sovit nu, men det är svårt att sova när adrenalinet och rädslan rusar genom kroppen. Rädslan för att polisen ännu en gång ska ta det lilla man har. Rädslan för att bli slagen. Rädslan för högerextremister. Rädslan för att inte ha någonstans att ta vägen. Rädslan för vintern. Rädslan för när polisen ska komma – OM de kommer...

Men det gjorde de.

Flera hundra uniformerade män marscherade utanför Sorgenfriläget. Aktivisterna bildade en mur och höll arm för att inte släppa förbi polisen, i hopp om att trötta ut dem, få de att komma tillbaka en annan dag, allt för att köpa lite tid åt EU-emigranterna som satt sig på marken inne i själva lägret.

– Vi kommer bara använda oss av det våld vi behöver, sade en polis med en megafon i handen.

Bara använda det våld de behöver, tänkte jag? Såklart de ska använda sig av våld annars hade de inte kommit med en hel arme. Det hade räckt med en 20-30 poliser för att få jobbet gjort, men istället kom hela jävla poliskåren och lite till. De började med att rycka bort alla oss som inte bodde där från platsen. Sedan kastade de ut alla journalister och reportrar och när vi stod bakom barriärer som de satt upp cirka 200 meter från lägret hörde vi skriken. När polisen väl kom in i lägret satte EU emigranterna sig på marken som planerat. När alla aktivister, reportrar och journalister väl var ute ur lägret, när det bara var romerna kvar, när ingen såg, då började polisen slåss. De använde sig bara av ”det lilla våld de behövde”.

Medan alla låg hemma och sov i sina varma sängar inledde polisen en operation som skickade oss tillbaka till mitten av 1900 talet. Jag var där. Jag var där och bevittnade Sverige byta ut sina vackra drag, sin solidaritet, sin frihet, mot någon slags totalitär-byråkratisk, ekonomisk och social stabilitet. Mot någon form av säkerhet. Jag var där och bevittnade när romerna ännu en gång hamnade på gatan i Sverige.

RIKC:s samarbetar med polisen

2014 inledde Romskt informations och kunskapscenter ett samarbete med polisen i Skåne. Båda parter var överens om att ett samarbete var nödvändigt för att bygga upp en ömsesidig tillit, ett förtroende och ett kunskapsutbyte mellan polis och romer. 2014 skrevs ett avtal mellan RIKC och Polisen, avtalet om samverkan sträcker sig fram till år 2016.

Text: Dolores Andersen **Foto:** Robert Vävström

RIKC påbörjade ett samarbete med polisen 2009, men det uppstod problem med resurser, ansvarsfördelning med mera, så samarbetet avslutades.

– Efter att DN avslöjade Skånepolisens olagliga register över romer 2013, blev RIKC kontaktade av polisen och samtal inleddes, vilket resulterade i ett samarbete, säger Julia Sällström projektassistent på RIKC.

RIKC vill genom sitt samarbete skapa attitydförändringar och ett bättre bemötande gentemot romer.

– Det råder stor okunskap om den romska minoriteten i samhället liksom inom polisen. Det handlar om att höja kunskapen, att få personer att ändra sitt tänkande och agerande och det är en lång process, säger Julia.

Enligt henne måste man tänka normkritiskt, bryta ner fördomar och förändra bemötandet av romer.

Om man tittar historiskt på den romsk-svenska historien, har romer varit förföljda, exkluderade och diskriminerade av den svenska staten. För att förstå varför polisregistret 2013 fick sådan förödande effekt för många romer är man tvungen att prata om den romsk-svenska historien.

– Romer har genom historien blivit utsatta för registreringar och fördrivningar som utförts av polisen på uppdrag av den svenska staten. Det är på grund av dessa handlingar som romer av förståeliga skäl har svårt att lita på myndigheter, säger Ajin Verner-Carlsson projektassistent på RIKC.

RIKC har både haft föreläsningar och samtal med polisen och en romsk

referensgrupp har tillsatts.

RIKC började med att föreläsa om romsk historia samt romska livsvillkor för de strategiska ledningsgrupperna hösten 2014. Under Almedalsveckan 2015 arrangerade RIKC och Polisen ett seminarium tillsammans för att synliggöra sin samverkan.

RIKC har även haft möten och fört en dialog med polisen för att se hur samarbetet ska kunna utvecklas. I oktober höll RIKC en föreläsning på universitetet i Växjö för blivande poliser.

– Förhoppningen är att de ska kunna komma tillbaka till Växjö flera gånger och att fler polisutbildningar i Sverige, Södertörn och Umeå, också ska få liknande föreläsningar, säger Ajin.

Nästa steg i samarbetet är inte helt klart ännu, men en idé är att kompetensutveckla poliser som jobbar ute på fältet.

– Just nu är det bara deras chefer som har fått kompetensutveckling. Det är viktigt kunna nå poliserna som är ute i fältet, säger Ajin.

Polisen genomgår just nu en stor omorganisering som fortfarande inte är helt på plats. Skånepolisen har slagits samman med andra regioner i Region Syd, med många nya personer.

– På grund av denna omorganisering har samarbetet avstannat lite, man har inte kunnat göra så mycket och det har inte riktigt kunnat fortsätta konkret efter det, men man har samtal och möten med polisen, berättar Julia.

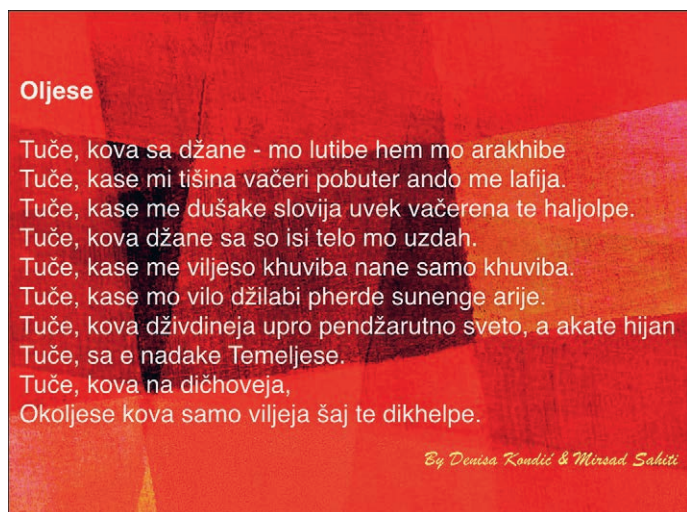
Hur polisen ser på detta samarbete är tudelat. De som RIKC har haft kontakt med är positivt inställda, men det är svårt att säga eftersom att det råder delade åsikter. Många icke-romer är förvånade över att RIKC har ett sådan samverkan med polisen. Det är få organisationer och aktörer som har fått möjlighet jobba på detta sätt. Att ha ett långvarigt avtal med polisen är ganska unikt enligt Ajin.

– Romer har delade åsikter angående detta samarbete. Det finns romer som är skeptiska, känner rädsla och brist på tillit gentemot polisen, speciellt efter polisregistreringen, men en del tycker också att det är bra, menar Julia och Ajin.

RIKC vill gärna förlänga sitt avtal med polisen.

– För att skapa en förändring krävs det att man jobbar kontinuerlighet och långsiktigt, säger Ajin Verner-Carlsson och Julia Sällström.





På bokmässan i Belgrad

Malmöredaktionen bestämde sig för att besöka bokmässan i Belgrad för att se hur många romska förlag det finns och hur många böcker som publicerats på romska och på vilken dialekt. Det vi påträffade var intressant. En Malmöbos översättning till romanidialekten arli fanns med i en ny bok.

Text: Malmö ungdomscentral **Foto:** Mirsad Sahiti

Det har blivit en tradition att varje år hålla en internationell bokmessa i Serbiens huvudstad Belgrad. I år hölls mässan från den 25:e oktober till den 1:a november. Totalt gästades mässan av 182 684 besökare och 943 olika förlag och organisationer visade upp den litteratur som publicerats.

Vi letade efter de som publicerar litteratur på romska. Efter mycket sökande lyckas vi finna ett romskt förlag. Som vanligt ser man glada ansikten, en man spelande på gitarr och en annan som sjöng. Mannen som spelade gitarr var finkladd. När vi kom fram och tittade på deras romska böcker såg vi att på många av dem stod Zlatimir Jovanovic som författare. Vi pratade lite med en ung tjej som berättade att den finkladda mannen är hennes pappa och är romsk författare. Det visade sig att mannen var författaren, Zlatimir Jovanovic.

Vi presenterade oss och bad om en kort intervju. Zlatimir berättade att deras förlag heter Romska produktion och att de har funnits i sju år samt att de ger ut litteratur på romska, serbiska och andra språk. Hittills har de gett ut 35 böcker. När vi frågade honom varför det bara

finns ett romskt förlag på mässan och varför han skulle uppmana romer att skriva på romska, säger han:

– Jag kan direkt säga att det är olyckligt att romer inte skriver så mycket. Dagen då det romska språket försvinner kommer romerna också att försvinna. Därför säger jag till romerna, mina bröder, systrar och ni äldre: Jag ber er, prata romska med era barn, det är vårt modersmål. Språket är vår identitet. Utan vårt språk skulle vi inte finnas. Därför ber jag alla romer som vill skriva på romska att skriva. Vi har ett stort team som kan titta på era texter och hjälpa till när de ska ges ut. Skrivna ord och berättelser är vår största rikedom. Rikedom är inte i pengar, silver eller guld. Såsom Jesus sade: "Allt kommer att försvinna men mitt ord kommer inte att försvinna." Det vill jag också säga till våra romer, allt kommer att försvinna, men ord som är skrivna på vårt språk kommer att bestå så länge solen och Gud finns. Och då kommer också romer att finnas, sade Zlatimir.

På en annan plats såg vi en stor affisch

och märkte att det snart ska bli signering av en ny bok som innehöll dikter på serbiska, engelska och romska. Författaren visade sig vara en serbisk kvinna som höll på att lära sig romska. Hon heter Denisa Kondić. Hennes första bok heter "Barfotadrommar" och innehåller dikter på serbiska och engelska. Det finns också sju dikter översatta på den romska dialekten arli.

Denisa berättade att hon bestämde sig att be sin vän, Mirsad Sahiti från Malmö, att översätta hennes sju dikter till romska. Hon förklarade varför:

– Det romska språket är tyvärr försummat, men jag kan se en stor potential i det romska språket. Jag ville göra det för mina vänner, jag har även många romska vänner. Jag vill inkludera något i min bok som ska representera min själ, min själ är serbisk, engelsk och nu håller den också på att bli romsk. Jag tycker att det skrivna ordet är en viktig del i att främja och bevara språket.

Mirsad Sahiti som är översättare, skribent och språkkunnig, berättar att det var mycket intressant att jobba med dikter. Han berättar att översättning av dikter är inte bara ett översättningsarbete utan det är som att skriva dikterna på nytt. Man måste känna till andan i båda språken för att man ska kunna förmedla budskapet, känslorna och tankarna. Man måste hitta rätt idiom för att texten ska kunna påverka romer djupt. Mirsad skriver själv och vill uppmuntra andra att skriva mer på romska.

– Man mäter inte framgång med vilken position man befinner sig i just nu, utan man mäter framgång i hur många hinder man klarat av för att nå sitt mål. Mitt mål är att ta det romska språket till en högre nivå och att vi producerar litteratur som romer verkligen kommer att läsa, och att vi producerar skolböcker som barn verkligen kommer att använda. En högre språklig nivå betyder att vi inte ska vara nöjda med enbart barnböcker utan att vi även ska skriva poesi, sade Mirsad.

Han sade vidare att vi inte behöver åka till Serbien för att ge ut litteratur på romska.

– I Sverige har vi ett romskt bokförlag, É Romani Glinda, som kan hjälpa till med utgivning, avslutade han.

Romsk kulturvecka i Malmö

16 - 19 november 2015 anordnade RKC i Malmö en romsk kulturvecka mot fördomar. Veckan var ett försök att ändra på den stereotypa bilden av romerna. På flera ställen i Malmö anordnades föreläsningar, utställningar, filmvisningar, konserter och teater.

Text: Mirsad Sahiti **Foto:** RKC

Romsk kulturvecka i Malmö har pågått från måndag till torsdag. På måndag placerades utställningen Romer i Sverige både på Husie bibliotek och på Stadsarkivets bibliotek och den var där hela vecka 47.

Tisdag reserverades för Öppet Hus/mat på Romska Kulturcentret i Malmö i samarbete med Romska Kvinnoföreningen i Malmö. Mellan kl.12-14 kunde besökarna, ca 30 st, gå igenom kulturcentrets olika arkiv med bilder, få en guidad tur genom den romska historien med föremål och bilder. Det bjöds på romsk lunch, en gulasch som uppskattades av besökarna.

På onsdag var det dags för konsert. Artisterna i Szilvazi Gipsy Folk Band från Ungern var redo. Man började mingla med mat och musik från 18.00 och sedan kl. 19.00 började konserten på Biograf Panorama och pågick fram till 21.00. Det var cirka 200 personer. Kvällen bjöd även på en romsk teatergrupp som framförde ett romskt bröllop. Publiken fick följa de tusenåriga ceremonierna som är tradition enligt ett romskt bröllop. Bröllopet mellan Italiano och Alycija avslutades med sång- och dansprogram. Enligt tradition fick bruden och brudgummen sina händer bundna med en silkes scarf och bruden fick bära en guldkedja som hennes svärmor la om hennes hals.

Torsdag var det dags för filmvisning och föredrag. Biografen Panorama var upptagen hela dagen med romska filmer och föreläsare. Man började med filmen: Inget ska stoppa mig. Filmen inleds och avslutades med kort föreläsning av Billa

Jansson.

Samtidigt inleddes filmen TAIKON med tal av Monica Caldaras och Erland Kaldaras. Monica sade att Katarina möjlighgjort mycket av det liv som vi romer idag lever, t.ex. att kunna få gå i skolan, bo i lägenheter mm. Monica sa även att om Katarina levte idag så skulle hon säkert fört en kamp för de romska EU-migranterna.

På torsdag kväll visades filmen: Uprooted/Faces of change. Efter filmen hade man intervju med Senija Vurzer och Thereza Eriksson.

I intervju till SVT säger Erland:

– En majoritet av de romska ungdomarna kämpar hårt för att utbilda sig som alla andra, men när man kommer ut på arbetsmarknaden möter man alla gamla

fördomar och man släpps sällan in.

Han menar också att skolan inte ger stöd för att situationen ska ändras.

– Än i dag kan man inte läsa mycket om romernas historia i svenska skolböcker. Man kan jättemycket om USA:s indianer, men man kan ingenting om Sveriges romer. Ändå har det gått 15 år sen vi blev erkända som en minoritet i Sverige.

ÉRG frågade Erland Kaldaras om han tycker att de uppnått målet med kulturveckan.

– Syftet med kulturveckan är att sprida kunskap om vår kultur och historia till en bred publik i stora delar av Malmö. Förutom föredrag och film har även utställningar visats på Stadsarkivets bibliotek samt Husie bibliotek som har haft många besökare. Alla besökare har även fått läromedlet ”Vi läser om romer”. Vi tycker att vi har uppnått vårt mål med årets upplaga av kulturveckan och hoppas att kunna fortsätta i många år framöver, avslutar Erland Kaldaras.



BÖCKER

Vorsos Drom

Det var en vacker höstdag när vi for iväg mot Uppsala och Institutionen för språk och folkminnen. Det skulle bli boksläpp av den nya boken Dinglarens väg – Vorsnos Drom. Efter en uppfriskande promenad från tågstationen kom vi fram till mingel med tårta och kaffe.

Text: Bengt O Björklund **Foto:** ÉRG

I den nya boken Dinglarens väg – Vorsnos Drom skildras resandefolkets historia utifrån de resandes egna livsberättelser, berättelser om samhällets övergrepp, skam och utanförskap, men där finns också fina minnen om en levande kultur och en stark tillhörighet.

Katarina Ek Nilsson, avdelningschef på Institutionen för språk och folkminnen, berättade att de resandes berättelser nu finns arkiverade för framtiden.

Författarna och etnologerna Britt-Inger Hedström Lundqvist och Ann Hellman är redaktörer för boken och de betonar att det är samtliga medskapares bok.

– Ungefär trettio personer har hjälpt till med boken, till exempel med texter eller bilder. Tjugofem av dem tillhör resandefolket, sade Britt-Inger Hedström Lundqvist som själv tillhör resandegruppen.

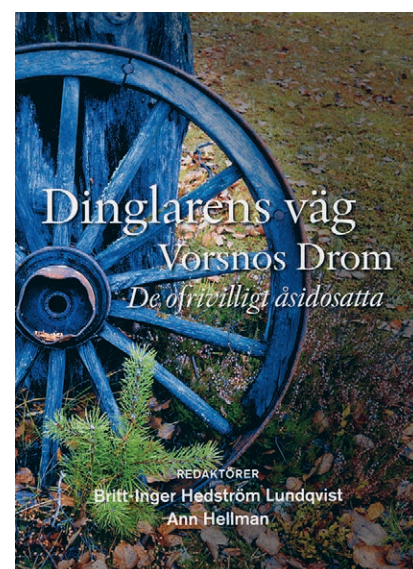
Det har aldrig hänt förut att resandefolket har fått berätta på det här sättet eller att någon har lyckats samla så många resande på ett ställe.

– Den här boken kommer att bli så speciell för resandefolket. De har gömt sig så länge, säger hon.

Idén till boken kom när Britt-Inger Lundqvist och Ann Hellman arbetade ihop på Örebro läns museum på ett projekt i Krämarstan i Finnerödja, som tidigare varit en bosättning för resande. De var anställda för att ta fram resandes berättelser och kände att materialet de hade var för bra för att släppa.

Tintin Elander och Jimmy Karlson, två unga resande, läste sina bidrag i boken med stort patos.

– Vi har hanterat intervjuerna väldigt varsamt. Vi har försökt att använda



språket och sättet att uttrycka sig som människorna som blivit intervjuade har så att det är deras melodi i berättelserna, säger Britt-Inger Lundqvist.

Någon har velat skriva sin egen text och flera ville vara anonyma – vilket har gått bra.

– Det är helt otroliga berättelser vi fått! Det är explosionsartat! Boken kommer inte att gå obemärkt förbi, säger Britt-Inger Lundqvist.

Fotona kommer från dem som är med i boken och kompletteras med illustrationer av en resande. Förordet är skrivet av radio- och tv-producenten Bo Hazell.

– Han är en ikon inom resandevärlden, vi är fantastiskt glada för att han skriver förordet, säger Britt-Inger Lundqvist.



Britt-Inger Hedström Lundqvist och Ann Hellman



Tintin Elander



Jimmy Karlson

Skolboken "Antiziganismen i Sverige"

– om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och idag

I slutet av november skickade Kommissionen mot antiziganism ut boken "Antiziganismen i Sverige – om övergrepp och kränkningar av romer under 1900-talet och i dag" till SO-lärare på alla landets högstadieskolor. Med utskicket vill kommissionen sprida kunskap om Sveriges antiziganistiska historia, med kopplingar till nutid.

– Sverige har en antiziganistisk historia. Staten och kommunerna har utsatt romer för övergrepp och kränkningar. Denna del av den svenska historien har haft en undanskymd roll och inte gjorts känd för en bred allmänhet. Genom denna storsatsning, som riktar sig till lärare och elever på högstadiet, vill vi ändra på det, säger Thomas Hammarberg, ordförande i Kommissionen mot antiziganism.

Den nya boken bygger på regeringens vitbok "Den mörka och okända historien",

men beskriver också hur antiziganismen kan komma till uttryck i dag.

För att underlätta undervisningen i skolan har också en lärarhandledning tagits fram. Skolboken, lärarhandledningen och vitboken skickas nu till SO-lärare på alla svenska högstadieskolor. Från och med i dag kan lärare också kostnadsfritt beställa en klassuppsättning från kommissionens webbplats.

– Med boken vill vi att elever får kunskap om den gemensamma historia som vi står på och en ökad insikt om på vilket sätt det förflutna präglar vår samtid. Lika viktigt är att förmå elever att reflektera över de mänskliga rättigheternas betydelse och vad för slags samhälle vi vill ha, säger Heidi Pikkariainen, huvudsekreterare i kommissionen.

Boken ska fungera som ett komplement och en fördjupning till befintliga läromedel.



– Läroplanen föreskriver att skolan ska se till att varje elev ska få kunskaper om nationella minoriteter och deras historia. Vi vet att det finns omfattande kunskapsluckor och den här boken ska ses som ett led i att förändra detta missförhållande, säger Heidi Pikkariainen.

Bengt O Björklund

Ny utgåva har boksläpp på Söder

I början av november var det dags för boksläpp av Hans Caldaras bok I betraktarens ögon. Ja, det har ju gått några år sedan den första utgåvan kom, men nu har den getts ut på nytt och med nya sidor.

På Restaurang Dionysos på Söder i Stockholm hade många tagit sig denna kväll för att skaffa sig ett ex av den nya boken och få höra Hans sjunga med sina musikervänner sedan många år.

Det var en festlig stämning med många roliga tal och samtal. Förläggaren själv, Annika Bladh, var också på plats. Hans berättade om hur det kom sig att han skrev den första boken över huvud taget.

– Annika ringde mig en dag och sa att jag skulle skriva mina memoarer. Så gammal är jag väl inte, svarade jag. Men hon gav sig inte och jag skulle vara klar till sommaren.

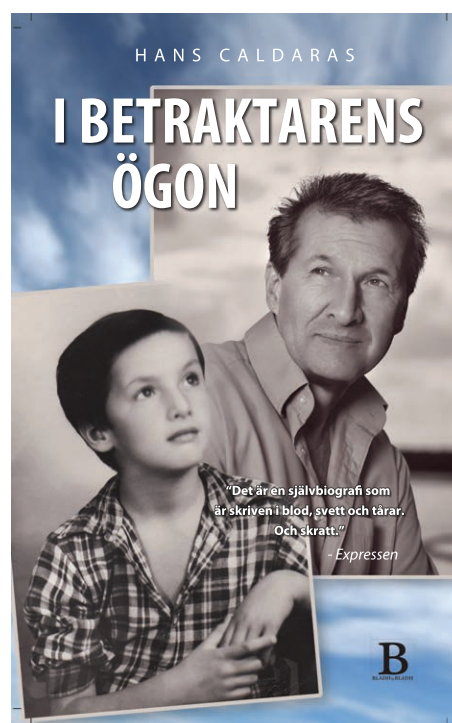
Och så blev det och boken blev en stor succé.

På plats den här kvällen fanns också bland andra författaren Majgull Axelsson som skrivit förordet i den nya boken.

I den nya utgåvan finns det nästan 60 nya sidor. De handlar om tiden efter 2002 då den första utgåvan publicerades. Det har hänt mycket under åren som gått sedan dess. Ny minoritetslagstiftning, en 20-årig romastrategi, Skånepolisens register över romska familjetråd och den stora humanitära katastrofen som bosatt sig på våra gator och torg. Hans skriver också om sin bror Kennet som snuddade vid döden och om Romskt kulturcentrums tillblivelse och snöpliga slut.

Det var en glädjens kväll på Dionysos, som mycket passande är vinets gud och dramats beskyddare.

Bengt O Björklund



GAMLA BILDER BERÄTTAR

Gunilla Lundgren skriver om Donald Kenrick

Donald Kenrick 1929-2015

En kär vän, arbetskamrat och kämpe för romers rättigheter och språk ha gått bort i London 12 november 2015. Donald och jag gjorde många resor tillsammans och vi samarbetade i flera böcker, bl.a. "Utan hus utan grav" och "Aljosha, zigenarhövdingens pojke" som han översatte både till engelska och romska.

Text och foto: Gunilla Lundgren

Donald Kenrick var på många sätt en ovanlig människa. Dels var han ovanligt språkbegåvad, dels var han godhjärtad och helt utan prestige. Han kunde tolka på 60 språk och talade obehindrat så olika språk som engelska, ryska, jiddisch, grekiska, franska, tyska, arabiska, finska, bulgariska, svenska. Han skrev flera epokgörande böcker om romsk historia och språk bl.a. "Gypsies: from the Ganges to the Thames". En annan av hans lärorika böcker "Gypsies under the Swastika" handlar om romer under andra världskriget (Båda böckerna är utgivna på University of Hertfordshire press 2004 och 2009).

Tillsammans med Grattan Puxon och Thomas Acton från England, Matéo Maximoff från Frankrike, Jarko Jovanovic från Jugoslavien samt flera andra aktivister var Donald Kenrick initiativtagare till den första romska kongressen i London den 8 april 1971. Där antog man en romsk flagga och den romska sången "Gelem gelem" blev romsk nationalhymn världen över. Alltsedan dess firas Internationella Romerdagen, i Sverige kallad Romernas nationaldag, den 8 april.

Framförallt var Donald Kenrick en okonventionell aktivist som hjälpte romer och andra när det behövdes, både genom att ge husrum, tolka och försvara människor i rättegångar.

Nu kommer vi att öppna en fond för att hedra Donald Kenricks minne. Pengarna kommer gå till böcker till romska barn. Vill du bidra, vänd dig till E Romani Glinda.



På middag hemma hos mig när Donald fick det prestigefyllda Hiroshima priset i Stockholm tillsammans med Valdemar Kalinin. (Från vänster; Valdemar Kalinin, Hans Caldaras, Erik Ljungberg och Donald Kenrick. (foto Fred Taikon)



Donald Kenrick 1929-2015.



Donald i Stockholm 1986 efter att han lagt blommor på platsen där Olof Palme blivit mördad.



Donald och jag med vår guddotter Katy Reinhardt, Django Reinhardts brorsbar-nbarn, utanför ett café i Paris efter Katys dop 1970.

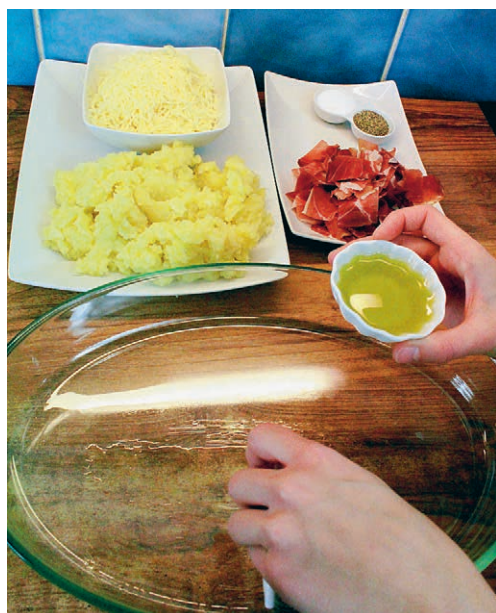
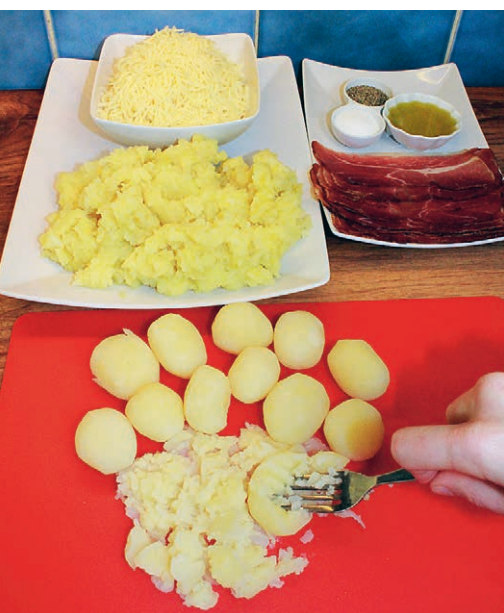


På besök på romska daghemmet i Rinkeby där syskonen Lollo och Pili arbetade. År 1988.



Donald Kenrick var med och bildade den romska organisationen "Gypsy Council" i England i början av 70-talet.. Unga idealister undervisade romska barn i husvagnsskolor.

MIAS MATSIDOR



Saras annorlunda potatispasticcio

Det här behöver du för 6 personer:

1,5 kg potatis
400 gr riven ost
300 gr Parma skinka
0,5 dl olivolja
Salt och svartpeppar efter smak

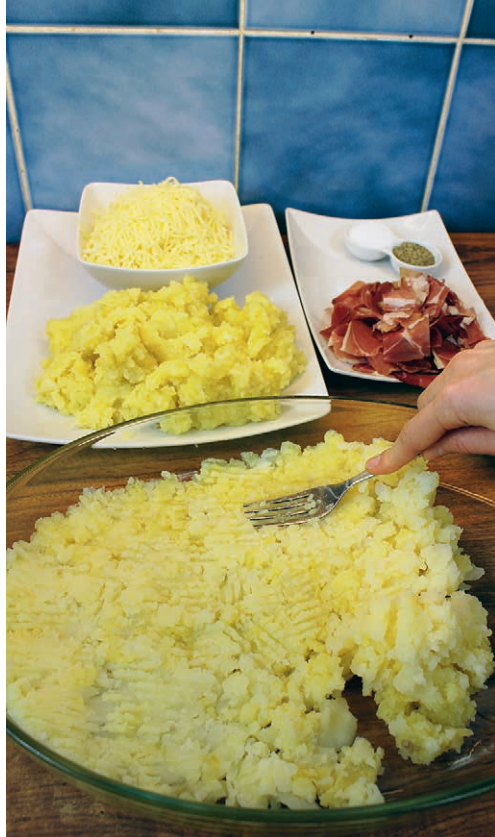
Så här gör du:

Skala och koka potatis mjuk i saltat vatten. Låt kalla. Mosa potatisen med gaffel. Skär skinkan i mindre bitar. Smörj en ugnsfast form med olivolja. Lägg ett tunt lager av potatismoset i formen och krydda efter smak. Pensla moset med olivolja. Fördela hälften utav skinkan över moset. Lägg ett tunt lager utav riven ost över skinkan. Fördela ytterligare ett lager med mos över osten. Upprepa samma procedur som lagret innan med olja, skinka och ost. Lägg nu sista lagret utav mos, pensla med olja och strö över riven ost. Grädda i en 180 graders ugn i ca 30 minuter. Serveras med bröd och sallad.

Smaklig måltid!

God Jul!





La Saráko kolompiréngo pasticcio

Gadó trubúl 6 ženénge:

1,5 kg kolompíra
 400 gr řangló čirál
 300 gr Parma šónko
 0,5 dl oliviásko vulój
 Lon thaj piper sóde tu kamés

Ker gadea:

Řánde thaj čiráv le kolompíra ándo londó paj. Muk te šudrón. Ličar le kolompíra řojása. Šin o šónko ánde cigné kotorá. Makh jekh čaró vulújésa. Akaná vušaráv o fúndo le čarósko le kolompirénsa thaj maj tho lon thaj pipéri. Maj mak le ličardé kolompíra le vulújésa. Maj tho oprál dopáš ánda o šónko pe le kolompíra. Akaná šor ciřa ánda o řangló čirál oprál. Maj tho oprál ličardé kolompíra makh vulújésa thaj o šónko kaj ašiló oprál. Akaná šaj vušaravés sa le kolompirénsa thaj čiralésa.

Pek ándo bov pe 180 gradúrja ánde 30 minúci.
 Maj tho pe skafedí jekh šukár zaláta thaj manřó

Xan pe sastimáste!

Te avél Baxtaló tumaró krečúno



POSTTIDNING B

É Romani Glinda
Egnahemsvägen 58
se-141 37 Huddinge
Sweden

Diskrimineringsombudsmannen (DO) är en statlig myndighet som arbetar för lika rättigheter och möjligheter och mot diskriminering.

**diskriminerings
ombudsmannen**



Anmäl diskriminering till DO

Diskrimineringslagen förbjuder diskriminering inom flera områden som till exempel arbetslivet, utbildningsområdet, socialtjänsten, butiker, restauranger och bostäder.

Om du har blivit utsatt för diskriminering kan du anmäla det till DO. De anmälningar som kommer till DO spelar en viktig roll i vårt arbete för allas lika rättigheter och möjligheter. En anmälan kan leda till olika typer av åtgärder och insatser från vår sida.

Frågor om diskriminering?

Ring till DO på telefonnummer 08-120 20 700.

Telefonrådgivningen har följande öppettider:

- Måndag klockan 9.30–11.30
- Tisdag, onsdag och fredag klockan 13.00–15.00
- Torsdag stängt

Det går också bra att mejla till DO på adressen do@do.se
Mer information hittar du på www.do.se